

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME EĞİTİMİ ANABİLİM DALI BANKACILIK EĞİTİMİ

145034

TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE
KLASİK BANKACILIĞIN DENETİM AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI VE EĞİTİMİ

145034

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Selami TUĞRUL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ünsal BAN

ANKARA - 2004

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

**Selami Tuğrul'a ait "T¼rkiye'de ¼zel Finans Kurumları ve
Klasik Bankacılığın Denetim Açısından Karşılaştırılması ve
Eğitimi" adlı ęalıřma, j¼rimiz tarafından İşletme Eğitimi Anabilim
Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.**


Başkan : Prof.Dr. İzzet G¼M¼ř

¼ye: Yrd.Doç.Dr. ¼nsal BAN



¼ye: Yrd.Doç.Dr. Mehmet ARSLAN



Ö N S Ö Z

Ülkelerin kalkınmasında en önemli faktör ülkelerin ellerinde bulunan finansal kaynakların tedavülde sağlıklı dolaşmasıdır. Bu dolaşım ülkelerin kültürel yapılarının ekonomik hayata yansması ile ilgilidir. Bu dolaşımın sağlıklı ve düzenli olmasını gerçekleştiren finansal kuruluşlardır. Ülkemizde bunu gerçekleştiren iki farklı kurum gelişmiştir. Bunlardan birincisi, Bankalar ikincisi de, Özel Finans Kurumlarıdır. Bu iki kurum aynı alanda faaliyet gösteriyorsalar da ve birbirlerine rakip görünüyorsalar da aslında birbirini tamamlayan ve farklı müşteri portföyüne yönelmiş iki kurumdur. Her iki kurumun ülkemiz için vazgeçilmez kurumlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma bir master tezi olarak, bankalarla Özel Finans Kurumlarının bir karşılaştırmasını yapmaktır.

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yapılan bu tez çalışmasında amaç; Bankalarla Özel Finans Kurumları hakkında karşılaştırmalı olarak bilgi vermektir.

Bu tez çalışmasına baştan sonuna kadar değerli fikirlerinden yaralandığım ve değerli fikirleri ile bana önderlik eden tez hocam sayın Yard.Doç.Dr. Ünsal Ban'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca değerli fikirleriyle katkı sağlayan diğer hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE KLASİK BANKACILIĞIN DENETİM AÇISINDAN KARŞILATIRIMASI VE EĞİTİMİ

I. BÖLÜM

ÖZEL FİNANS KURUMLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.ÖZEL FİNANS KURUMU	1
1.1.ÖZEL FİNANS KURUMU KAVRAMI VE TANIMI	1
1.2. ÖZEL FİNANS KURUMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.2.1. Dünyada Faizsiz Bankacılık	3
1.2.2.Türkiye'de Faizsiz Bankacılık	6
1.3. ÖFK KURULUŞ NEDENLERİ	8
1.3.1. Dini nedenler	8
1.3.2.Ekonomik nedenler.....	8
1.4.ÖZEL FİNANS KURUMUNUN AMAÇLARI.....	9
1.4.1. İslami Prensiplerin Ekonomik Hayata Uygulanması.....	9
1.4.2. Sosyo – Ekonomik Hedeflere Ulaşılmasını kolaylaştırmak9	
1.4.3. Dengeli Bir Finans Sistemi Kurmak	10
1.4.4. Kâr Sağlamak	10
1.5.ÖZEL FİNANS KURUMALRININ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ	10
1.5.1.ÖFK ile Fon Toplama Yöntemleri	11
1.5.1.1. Cari Hesaplar	11
1.5.1.2.Tasarruf Hesaplar	12
1.5.1.3. Yatırım Hesaplar	12
1.5.2. ÖFK Fon Kullandırma yöntemleri	13
1.5.2.1. Üretim Kredileri	13
1.5.2.2. Üretim Dışı Kredileri.....	17
1.5.2.3. Diğer Bankacılık Hizmetleri.....	18

II.BÖLÜM

BANKALAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. BANKA KAVRAMI VE BANKACILIK	19
1.1. BANKA TANIMI	19
1.2.TARİHSEL GELİŞİMİ	19
1.2.1. Dünyada Bankacılığın Tarihi	21
1.2.2. Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Bankacılık.....	22
1.2.3.Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bankacılık.....	23
1.2.3.1. 1923 -1943 Dönemi	24
1.2.3.2. 1944 -1980 Dönemi	25
1.2.3.3. 1980 Sonrası Türk Bankacılığı	25
2. BANKALARIN FAALİYETLERİ	26
2.1..FON KAYNAKLARI	26
2.1.1. Öz Kaynaklar	27
2.1.1.1.Ödenmiş Sermaye	28
2.1.1.2.Yedek Akçeler	28
2.1.1.3.Öz Kaynak	29
2.1.1.4.Karşılıklar	29
2.1.2. Mevduatlar	29
2.1.2.1. Vadelerine göre mevduatlar	29
2.1.2.2. T.C.Merkez Bankasına Göre	30
2.1.3. Bankaların Menkul Kıymet Çıkarımı	32
2.1.3.1. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	32
2.1.3.2. İhraç Edilebilecek Diğer Menkul Kıymetler.....	32
2.1.4. Döviz Tevdiat Hesapları, Euro – Para Piyasalarından Borçlanma	33
2.1.4.1. Döviz Tevdiat Hesapları	34
2.1.4.2. Euro – Para Piyasalarından Fon Sağlanması ...	34
2.1.4.3. Sendikasyon Kredileri	35
2.1.5. Bankaların diğer fon Kaynakları	35
2.1.5.1.Borçlu Cari Hesapların Alacak Bakiyeleri	35
2.1.5.2. Alacaklı ve Borçlu Cari Hesaplarda Faiz Tahakkuk Yöntemlerinden Farklılık	35

2.1.5.3. Merkez bankası Reeskont Kredileri ve Toplu Konut Fonu Kredileri	36
2.1.5.4. Tortu Fonlar.....	36
2.2. FON KULLANDIRMA	36
2.2.1. Kredi Kavramı	37
3. TÜRKİYE'DE MEVCUT BANKALARIN DURUMU	37
3.3. BANKA TÜRLERİ	37
3.3.1. Merkez Bankası	37
3.3.2. Merkez Bankalarının Bağımsızlığı	38
3.3.3. Dünyada Bazı Merkez Bankalarının Durumu	39
3.3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Merkez Bankası	39
3.3.3.2. Almanya'da Merkez Bankası	39
3.3.3.3. İngiltere'de Merkez Bankası	40
3.3.3.4. Fransa'da Merkez Bankası	41

III. BÖLÜM

ÖZEL FİNANS KURUMLARI İLE BANKALARIN DENETİM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1. ÖZEL FİNANS KURUMU DENETİMİ	43
1.1. DENETİM TÜRLERİ	44
1.1.1. İç Denetim	44
1.1.1.1. Denetim Kurulu	44
1.1.1.2. Kurum Müfettişleri	44
1.1.2. Dış Denetim	45
1.1.2.1. T.C. Merkez Bankası	45
1.1.2.2. Hazine Müsteşarlığı.....	45
1.1.2.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK).....	45
1.1.2.4. Özel Finans Kurumları Birliği	46
2. BANKA DENETİMİ	46
2.1. DENETİM KAVRAMI	48
2.2. DENETÇİ TÜRLERİ	50
2.2.1 Bağımsız Denetçiler.....	50
2.2.2. İç Denetçiler	50

2.2.3. Kamu denetçileri	51
2.3. DENETİM TÜRLERİ	52
2.3.1. İç Denetim	52
2.3.1.1 Genel Kurullarca Seçilen Denetçiler	52
2.3.1.2. Müfettişler	53
2.3.1.3. Ortakların Denetimi	54
2.3.2. Dış Denetim	54
2.3.2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu....	54
2.3.2. 2. Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu	55
2.3.2. 3. Sermaye Piyasası Kurulu Denetim	57
2.3.2. 4. Kurul Denetimleri Yürütür.....	57
2.3.2. 5. Kurul Koruyucu Önlemler Alabilir.....	58
2.3.3. Özel Dış Denetim.....	59
2.3.4. Şeffaf Bankacılık	64
2.3.5. İdari Denetim	65
3. ÖZEL FİNANS KURUMLAR İLE BANKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI	65
3.1. BANKALAR VE ÖZEL FİNANS KURUMLARI ARASINDAKİ TEMEL AYIRIMLAR.....	65
3.2. YASAL DÜZENLEMELER AÇISINDAN BANKALAR İLE ÖZEL FİNANS KURUMLARI ARASINDAKİ FARKLILIKLAR	65
SONUÇ VE ÖNERİLER	69
KAYNAKÇA	71
ÖZET.....	78

TABLOLAR

Tablo1: Bankalarda Bağımsız Denetim Yapmaya Yetkili Kuruluşlar



K I S A L T M A L A R

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

TTK: Türk Ticaret kanunu

ÖFK: Özel Finans Kurumu

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BSMV :Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

KDV : Katma Değer Vergisi

ÖZET

Ülke ekonomisinin gelişmesi için çok önemli olan finansal gücün ülkemizde yeterli olmadığı bilinmektedir. Bunun önemli denemlerinden biri de dini yönden hassasiyeti bulunan vatandaşların faiz sistemli bankalarla çalışmak istememeleridir. Tasarruflarını bankalara yatırmak yerine çeşitli şekillerde atıl olarak ellerinde tutmaktadırlar. İşte bu vatandaşlar için alternatif olarak Özel Finans Kurumları ortaya çıkmıştır.

Bunların birinci amaçları bu gibi vatandaşların ellerinde bulunan tasarruflarını ülke ekonomisine kazandırmak ve ülkenin sermaye açığını en asgariye indirmektir. Bu tür hassasiyeti bulunan vatandaşlar açısından da yararlı olmasını sağlamaktır.

İkincisi de; daha çok komşumuz olan İslam ülkeleri ellerinde bulunan ve birikmiş olan döviz rezervlerini ülkeye taşımaktır. Petrol zengini olan bu ülkelerin Müslüman olması ve faiz sistemi ile çalışmak istememesinden dolayı dövizlerini ülke ekonomisine kazandırılması amaçlanmaktadır.

Bu nedenle ülkemizde bulunan bu iki finans kurumu bir master tez çalışmasına konu olarak seçilmiştir. Bu iki kurum çok hassas olduğu için denetim açısından karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır.

Bu tez çalışması üç bölümde değerlendirilmiştir. Birinci bölümde, Özel Finans Kurumu hakkında genel olarak bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, bankalar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, bu iki kurumun denetim açısından değerlendirilmesi ve bir karşılaştırılması yapılmıştır.

TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE KLASİK BANKACILIĞIN DENETİM AÇISINDAN KARŞILATIRILMASI VE EĞİTİMİ

I. BÖLÜM

ÖZEL FİNANS KURUMLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. ÖZEL FİNANS KURUMU

“Özel Finans Kurumu”; dini sebeplerle faizden uzak kalmak isteyen insanların, bankaların verdiği tasarrufların değerlendirilmesi ve modern bankacılık hizmetlerini, faizi aracı kılarak çalışan bu kuruluşlar yerine faizsiz olarak çalışan kuruluşlardan almak istemeleri sonucu ortaya çıkan ve genellikle faizsiz bankacılık olarak isimlendirilen sistemi ülkemizde uygulanan kuruluşların genel adıdır (Battal 1989;1) .

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren bir çok aracı kurum bulunmaktadır. Ancak bu aracı kuruluşların kendine özgü isimlerle bilinmektedir. Bu isimler bu kurumlara özgüdür. Bu kanunla belirlenmiştir. Bunun nedeni piyasada herhangi bir karışıklığa meydan vermemek ve herkesin yapmış olduğu faaliyeti ilk başta adından anlaşılmasını sağlamaktır.

Özel Finans Kurumu veya diğer adı ile faizsiz bankacılık ülkemize 1980'li yıllarda girmiştir. Bu bankacılığın temel felsefesi, ülkemizde temel İslami prensiplere göre işlemlerini sağlamak ve bazılarının göre de ülkeyi bu İslam prensiplere göre hazırlamaktır. Bu sistem ülkemizden öncede bir çok ülkede uygulanmıştır. Amac; başta da belirtildiği gibi elinde tasarrufu bulunan ve faizli bankalarla çalışmak istemeyen insanların yastık altında veya altın gibi değerlere yatıran ve böylece mevcut olan kaynakların atıl durmasını engellemek için ortaya çıkmış olan bir finansal aracı kurumdur.

1.1. ÖZEL FİNANS KURUMU KAVRAMI VE TANIMI

Özel Finans Kurumları mali sektörde faaliyet gösteren, reel ekonomiyi finanse eden ve bankacılık hizmetleri sunan kuruluşlardır. Ülkemizde, Özel Finans Kurumlarına,1983 yılından itibaren faaliyetine izin verilmiştir. Ancak, Özel Finans Kurumlarının tanımı yapılmamıştır. Bu kurumlar 1999 yılında bir hukuka kavuşturulmuşlardır. 4389 sayılı yasa ile Bankalar Kanunda değişiklikler yapılarak bu kurumlar bankalar kanunu kapsamına alınmış ve bu kanunda tanımlarına yer verilmiştir. Buna göre “Özel Finans Kurumları, mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr /zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralama veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden kurumlardır” olarak tanımlanmaktadır (Karapınar,2003;8).

Özel Finans Kurumları, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, faizsiz finansman prensipleri dahilinde ticaret ve sanayide değerlendirerek, oluşan kâr veya zararı tasarruf sahipleriyle paylaşıyor. TL, USD ve EURO bazında vadeli hesaplarda toplanan fonlar, Üretim desteği, Finansal Kiralama ve kâr/zarar ortaklığı yöntemleriyle değerlendiriliyor. Ticaretin ve sanayinin ihtiyaç duyduğu, hammadde, yarı mamul veya mamul madde, gayrimenkul, makine veya her türlü teçhizatın temini, bu yöntemler aracılığıyla sağlanmaktadır (www.bankaciyiz.biz).

ÖFK, manevi inançlar dolayısıyla tasarruf kurumlarına yatırılmayıp yurt içinde ve dışında altın, döviz, bina, arsa şeklinde , hatta “iddihar” biçiminde saklanan tasarrufların üretimi sürecine sokulması amacıyla kurulan kar/zarar kavramlarına dayanarak çalışan kurumlardır. ÖFK İslamî prensipler çerçevesinde çeşitli bankacılık fonksiyonlarını yerine getiren kuruluşlar olarak da tanımlanabilir. ÖFK işlevleri nedeniyle bankalara

benzemektedir. Bu nedenle; bankacılık sistemi içinde değerlendirilebilir (Takan,2001;16). Ancak ÖFK kurumlarının fon toplama ve fonları kullandırma biçimleri bakımından bankalardan ayrılırlar.

1.2. ÖZEL FİNANS KURUMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Gelişimini, iki şekilde ele alınabilir. Birincisi bu sistemin İslam ülkelerinde ve dünyada ortaya çıkışı ikincisi de ülkemizde ortaya çıkışı ve uygulaması . dünyadaki gelişmeler ülkemizden çok daha önce olmuştur. Ülkemizde de 1980'li yıllarda ÖFK'lar faaliyet başlamıştır. Sistemin ilk ortaya çıkışı 1950'li yıllarda Mısır olarak gösterilmesine rağmen İslam dünyasında faiz yasak olduğundan halk arasında ödünç para verme işlemleri bulunmaktaydı. Hatta İslam ülkelerin ekonomik yönden zayıf oldukları dönemlerde Yahudi tüccarlar tarafından faizli işlemlerde yapılmıştır.

1.2.1. Dünyada Faizsiz Bankacılık

Bir finansman müessesesi olarak "Faizsiz Bankacılık"ın dünyada ilk uygulaması Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Mit Gamr kasabasında yaşanmıştır. Eski devlet başkanı Cemal Abdül Nasır döneminde bütün bankaların devletleştirilmesi akımına karşı alternatif olarak geliştirilen bir deneme sonucunda ortaya çıkmıştır. Mısır köylüsünün (fella) tarımsal ve ticari ihtiyaçlarını karşılayan ve bunu yaparken "müteselsil kefalet" (tekeffül) felsefesine dayanan, daha çok "venture-capital" (risk sermayesi) ile "para vakfı" karışımı özgün bir modelde çalışan bu kuruluşa "banka" sıfatının verilmesi bugün akademik bir tartışma konusu olmaktadır. Model, hem bankacılığı, hem ticari ortaklığı (kâr ve zarar ortaklığı), hem tekafül (sigorta) hem "barter" (takas), "icar" (leasing), factoring, vb. alt finansman metotlarını bir arada ve aynı çatı altında, aynı zamanda hayata geçirmiş kendine özgü bir modeldir. Köy Sandığı kavramına yakın bir metotla

faaliyet gösterdiği bilinen bu bankanın fikir babası merhum Dr. Ahmed El-Naggar'dır. Aynı zamanda bankanın hissedarı ve ilk idari personeli arasında bulunan söz konusu Mısırlı eski dışişleri bakanlığı memurunun iktisat background'u incelendiğinde, Alman ekonomi tarihinde (Prusya döneminde) görülen "toplumsal kalkınma bankacılığı"na benzer prensiplerden etkilenmiş olduğu ve bunu, çağındaki ve coğrafyasındaki İslami ekonomik ve kültürel öğelerle birleştirmeye çalıştığı dikkati çeker. (www.bankaciyiz.biz).

Öte yandan, İngiliz hakimiyeti dönemindeki Hindistan'ın Müslüman bölgelerinde (bugünkü Pakistan vb.) görülen bazı "kooperatif bankacılık" uygulamalarının da dünyadaki ilk faizsiz finansman örnekleri arasında sayılması doğru olur.

Münferit uygulamalar şeklinde birçok Müslüman toplumda yüzyılımızın başlarından itibaren filizlenmeye başlayan bu hareketin bilinçli, organize ve çağdaş metotlarla hayata geçirilmesi fikri ilk kez Suud kralı Faysal döneminde ortaya çıkmıştır.

Kalkınma sürecinin başındaki tüm ülkelerin kendisine yönelen taleplerini karşılamakta zorlanan Amerika Birleşik Devletleri bu gelişimin İslâm ülkeleri arasında bir an önce örgütlenerek büyük çaplı bir oto-finance kaynağı oluşturmalarını tercih etmiş ve Dünya Bankası (IBRD) modelinde çalışacak birkaç büyük bölgesel banka kurdurarak bu yükün paylaşılmasına önayak olmuştur. Bu amaçla Asya ve Afrika kalkınma bankalarının kuruluşuna paralel olarak Cidde'de kurulan (1975) İslam Kalkınma Bankası'nın gerçekten de İslam ülkelerindeki kamusal projelere yaptığı mali katkılar çok önemli boyutlarda olmuş, fakat ihtiyacı karşılamakta yeterli olmamıştır. (www.bankaciyiz.biz) Buna paralel islam ülkelerinde bir çok yeni banka kurulmuştur. Bunlar ; Duabi İslam Bankası,

Mısır Faysal Bankası, Ürdün İslam Bankası, Sudan İslam Bankası, Milletlerarası İslam Kalkınma Bankası ve Katar İslam Bankası kurulmuştur (Altındaş,1998;35).

Ancak Özel sektör projelerine finansman veremeyen İKB'nın bıraktığı boşluğu doldurmak üzere bazı Suudi, Kuveytli, Birleşik Arap Emiri vbg zengin Müslümanların örgütlenmeleri sonucunda 1981'de oluşan "Dar Al-Maal Al-İslami" adlı holding, petrol zenginliğini ülkesine çekmeyi düşünen İsviçre'nin Cenevre kentinde kurularak faaliyete geçmiştir. Bunun verdiği cesaret ve know-how birikimi üzerine "Dallah Baraka Gurubu" ve diğer bazı guruplaşmalar sonucunda ortadoğudaki Müslüman ülkelerde faizsiz finansman sistemi hızla yaygınlaşmıştır. Uzakdoğu da (Malezya vbg) ülkenin yönetiminde söz sahibi zengin Müslümanların kurduğu banka ve finansman kurumları, Japon kültür ve teknolojisinin imkânları ile birleşince bölgenin büyük bir ekonomik şıçrama yapmasında lokomotif rolü oynamıştır.

Halen dünyada 182 müessese "faizsiz" finansman kuruluşu niteliğinde çalışmakta ve yaklaşık 150 Milyar Dolar'dan fazla bir kaynağı işlemektedir. Her yıl yayınlanan istatistik verilerinden anlaşıldığı üzere dünyada en büyük 1000 banka arasında yer alan bankalardan 89 adedi halen İslam ülkelerinde kurulmuş olan ve faizsiz sistemde faaliyet gösteren finansman kurumlarıdır.

Dünyanın en büyük bankaları (Örn: Citibank 1997 yılında New York Merkez Bankasına başvurarak İslam'ı prensiplere göre faaliyet göstermek için izin istemiştir.) bu sisteme yakın ilgi duymakta olduklarını ifade ederek bu gelişmenin içinde yer almaya gayret göstermektedirler. Bu ilgi, fiilen bu sistemde çalışan özel bankalar kurmak ve şubeler açmak şeklinde olduğu gibi ayrıca mevcut faizsiz bankalarla ortaklaşa bazı projelere katılmak yoluyla da olabilmektedir(Karapınar, 2003;15).

Faizsiz finansman sistemine batılıların 20 yıl önce yakıştırdığı sıfat, bizlere de ters gelmeyen bir sıfattır: İslâm Bankacılığı... Ancak, faizin "haram" edilmiş olması sadece İslamiyet'te değil fakat tüm semavi dinlerde kabul gördüğü için, asli kültür öğelerine gittikçe daha çok ilgi duyan ve köklerindeki değerleri keşfeden bütün toplumlarda faizsiz bankacılık kavramı özel ve saygın bir yer kazanmaktadır. Kurucusu Prens Muhammed Al Faisal olan ve merkezi Cidde'de (S. Arabistan) bulunan Dünya İslam Bankaları Birliği'nin en belirgin faaliyeti, konvansiyonel (klasik faizli) bankacılık standartlarını ve faizsiz finansman sistemini karşılıklı olarak birbirine adapte ederek iki kardeş sistem arasındaki dil birliğini geliştirmek yönündedir (www.bankaciyiz.biz).

1.2.2. Türkiye'de Faizsiz Bankacılık

1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın (İKB) kurucu üyeleri arasında yer alan Türk Hükümeti 1984'te sermaye payını arttırarak bu kuruluşun en büyük ortaklarından biri haline gelmiş ve İKB Yönetim Kurulunda sürekli üye bulundurma hakkını elde etmiştir. Böylece Türkiye, 56 İslam ülkesi arasında iktisadi işbirliği programlarının gerçekleştirilmesinde, dış ticaretin artışında, altyapı yatırımlarının desteklenmesinde, özel sektörün teşvik edilmesinde ve çeşitli finansman tekniklerinin geliştirilmesinde büyük rol oynayan, işlem hacmi 1996 yılında 18 milyar dolara ulaşan ve dünyanın önde gelen finans kuruluşlarından biri olarak bilinen İslam Kalkınma Bankası bünyesindeki etkinliğini arttırma imkanı elde etmiştir. Bunun yanı sıra, tasarruflarını faizsiz sisteme uygun olarak değerlendirmek isteyen vatandaşlarımıza, küçük ve orta boy işletmelerimize hizmet vermek amacıyla 1975'te kurulan ve bu yöndeki çalışmalarını 1978'e kadar sürdüren Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası'nın (DESİYAB) ülkemize önemli tecrübeler kazandırdığı söylenebilir. Böylece ulusal ve uluslararası düzeydeki iktisadi ve siyasi gelişmelerin yanı sıra ilmi faaliyetlere paralel olarak Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Sistemine yer verecek olan ön adımlar atılmaya başlanmıştır.

16.12.1983 tarih 83/7506 sayılı kararname ile Özel Finans Kurumları'nın temeli atılmıştır. Bu yeni bankacılık/finansman anlayışının esas amacı, ekonomiye katılamayan mali değerleri yastık-altından çıkararak yabancı sermaye ile birlikte milli ekonomimizin emrine tahsis etmektir. 25 Şubat 1984 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın, 21 Mart 1984 tarihinde T.C. Merkez Bankası'nın yayımladığı tebliğlerle de sistemin ayrıntıları düzenlenmiştir. Daha sonra çıkarılan çeşitli tebliğ ve düzenlemeler sonucunda bu sistemin yasalar ve mevzuat bakımından alt yapısı tamamlanmıştır (www.bankaciyiz.biz).

Türk toplumu tarafından kısa sürede benimsenen Özel Finans Kurumları topladıkları fonlar, iş hacimleri ve proje kapasiteleri yönünden hızlı bir gelişme göstermişlerdir. Sırayla;

Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. 1985'te,

Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985'te,

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989'da,

Anadolu Finans Kurumu A.Ş. 1991'de,

İhlas Finans Kurumu A.Ş. 1995'de,

Asya Finans Kurumu A.Ş. 1996'da,

kurulmuş ve böylece Türkiye'deki Faizsiz Bankacılık Sisteminin temel müesseseleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilk 3 tanesi, yabancı sermaye ağırlıklı iken sonra gelenler tamamen yerli sermaye ile kurulmuş olarak piyasana girmişlerdir.

Özel Finans Kurumları, dünyada 1985'lere kadar hızla gelişmiş olan faizsiz bankacılık sistemini başarı ile hayata geçirmişler, 1985-95 döneminde milli ekonomi için büyük önem taşıyan yabancı sermayenin

Ülkemize getirilmesinde önemli görevler ifa etmişlerdir. lke genelinde istikrarlı ve dikkatli bir tempoda gelişen zel Finans Kurumları şube sayılarını hızla arttırmakta olup 550.000'i aşkın tasarruf sahibinin güvenini kazanmayı başarmışlardır. 2 Milyar Dolar civarında kaynağı ülke ekonomisinin hizmetine sunarak 2000 kadar personele istihdam imkânı sağlayacak düzeye ulaşmışlardır. Devlet Hazinesine doğrudan veya dolaylı biçimde ödedikleri vergiler trilyonlarla ifade edilmekte, diğer sosyal ve ekonomik katkıları her zaman takdirle karşılanmaktadır. Konvansiyonel bankacılık hizmetlerinin tümünü müşterilerine "faizsiz" alternatiflerle sunan ÖFK'lar "kâr (ve zarar) paylaşımı" prensibine sadık kalarak bireylerden fon toplamakta, ve gerek döviz, gerekse TL cinsinden topladıkları bu fonları daha çok özel sektörün ticari (ve sınai) faaliyetlerinin finansmanında kullanmaktadır (www.bankaciyiz.biz).

1.3. ÖFK'NIN KURULUş NEDENLERİ

1.3.1. Dini nedenler

Semavi olsun yada olmasın hemen hemen bütün dinler insanların iktisadi hayatı konusunda prensipler oluşturmuşlardır. Çözümlerin ayrıntıları farklı dahi olsa, adaleti, ve hukuku sağlamayı, haksızlığı önlemeyi hedeflemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda, bazı ticari faaliyetler adaletsiz olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Bunlardan biri de, çoğu zaman haksız kazanç niteliğinde kabul edilen faiz uygulamalarıdır (Battal,1983;367).

1.3.2. Ekonomik nedenler

Türkiye'de ve dünyada halkın bir kesimi, faiz gelirinden uzak durmaktadır. Bu nedenle klasik bankalara gitmeyen fonlar atıl kalmaktadır.

Bu durum hem genel ekonomi açısından, hem de tasarruf sahibi açısından bir kayıptır.

Özel Finans Kurumları, mali sektörde bir yenilik olarak, klasik bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin fonlarını güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur.

Kuruluş aşamasında, dalında uzman kişilerin oluşturduğu heyetlerin görüşleri doğrultusunda ve dünyadaki uygulamalarından örnek alınarak, ÖFK'ların topladığı fonları değerlendirmek için yöntemler tespit edilmiştir. Bu yöntemlerle elde edilen kazancın ticari kazanç niteliğinde olduğu ve faizden esaslı olarak farklılık gösterdiği konusunda bir görüş birliği oluşmuştur (www.bankaciyiz.biz).

1.4. ÖZEL FİNANS KURUMUNUN AMAÇLARI

1.4.1. İslami Prensiplerin Ekonomik Hayata Uygulanması

İslam Aleminin, islami prensipleri çeşitli alanlarda uygulamadaki samimi arzularına tercüman olacak bu tür kurumların faizsiz temel üzerine teşkil edildiğini söylemeye lüzum yoktur. İslam ülkelerinin çoğunda bu tür kurumların mevcudiyeti aynı zamanda modern banka işlemlerine, islami prensipleri çerçevesinde pratik çözümler getirilmesine yol göstermede önemli adımların atılmasına imkan sağlamaktadır. Bu nedenle ÖFK sisteminin temel amacı islami prensiplere göre yaşamak isteyen vatandaşların ekonomik hayata katılmalarını sağlamaktır. Bu bakımından ilk önce sistemin kendisinin uyması gerekir.

1.4.2. Sosyo – Ekonomik Hedeflere Ulaşılmasını kolaylaştırmak

ÖFK varlık nedenlerinden biride sosyo – ekonomik hedeflerin başarıya ulaşması için gerekli temel ihtiyaçların karşılanmasına büyük

ölçüde yardımcı olmaktır. Bunu da faizli sistemden kaçan mevduat ve tasarrufların faizsiz sisteme dayalı olarak toplamasını sağlamak; dengeli olarak emek ve sermaye lehine yapılacak doğrudan yardımlarla ve istihdama yönlendirmek suretiyle olacaktır (Altındaş,1998; 39) .

1.4.3. Dengeli Bir Finans Sistemi Kurmak

Herhangi bir alışverişin banka ve diğer bir kurumu islami olarak nitelendirilmesi için taraflar arasındaki faaliyet ve ilişkilerin islamın öngördüğü şekilde karşılıklı tam bir rızaya dayanması gerekir. Bunun için ÖFK kurumları taraflar arasında nimet - küfle dengesini kuracak bir finans sistemini amaçlanmaktadır.

1.4.4. Kâr Sağlamak

Kâr ticari işletmeyi ayakta tutup, teşvik edecek olan en önemli amaç olmakla beraber faizsiz ekonomik sistemin telkin ettiği davranış çerçevesinde faaliyet gösterecek olan faizsiz bankacılık sistemi için kâr elde etme asıl amaç olmaktan çıkmaktadır. Bu nedenle faizsiz ÖFK kurumları yaşayacağı bozuk bir ortamın şartları içerisinde canlı ve başarılı olabilmesi için kâr fırsatlarından elverdiği ölçüde istifade etmek zorundadır. Ama bu davranışları hiçbir zaman ondan beklenen sosyo – ekonomik asli amaçlarına ve İslami vakalarına gölge düşürecek nitelikte olmamalıdır.

1.5. ÖZEL FİNANS KURUMALARININ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

ÖFK'lerinin en önemli fonksiyonu, günümüz bankalarında olduğu gibi, halktan fon toplayıp üretim alanlarına sevk etmektir. Bankalar halktan düşük faizle fon toplayıp, yüksek faizle ihtiyaç sahiplerine kredi olarak vermektedir. Bankanın ödemiş olduğu faizle almış olduğu faiz arasındaki fark bankanın temel gelirini oluşturmaktadır.

ÖFK'larında ise faiz ilişkilerine yer verilmez. Paranın faizle borç verilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle ÖFK'ları fon sahipleri ve para vermiş oldukları üreticilerle borçlu alacaklı ilişkisi yerine daha çok birbirleri ile ortak olma söz konusudur.

Bununla beraber ÖFK diğer bankaların yapmış olduğu genel bankacılık işlemlerini de yerine getiriler.

1.5.1.ÖFK ile Fon Toplama Yöntemleri

ÖFK'ları, kendi öz sermayeleri ve halktan toplamış oldukları fonlarla üretim ve yatırım faaliyetlerini desteklerler. Bu fonları hükümetlerden, kuruluşlardan ve fertlerden kabul ederler.

Özel Finans Kurumları fon toplamayı üç şekilde gerçekleştirirler.

Bunlar;

Cari Hesaplar,

Tasarruf Hesapları,

Yatırım Hesaplarıdır.

1.5.1.1. Cari Hesaplar

Bu hesap, normal bankalarda olduğu gibi fon sahiplerinin ticari veya günlük tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için, ihtiyaç duyduklarında ellerinin altında bulunması, ve tedavüle hazır olması amacıyla sahipleri tarafından bankada açılan hesaplarıdır. Bu tür hesaplardan her zaman para çekilebilir.

Bu hesaptaki fonlara faiz ödenmediği gibi kâr veya zararda söz konusu değildir. Banka bu hesaba para yatıranlardan, yatırdıkları

meblağları bankanın diğer faaliyetlerinde kullanma konusunda yetki alabilmektedir. Ancak, bu hesaplar bankanın teminatı altındadır. Eğer banka veya ÖFK bu faaliyetlerinden dolayı zarar ederlerse hesap sahipleri bu zarardan etkilenmezler.

1.5.1.2. Tasarruf Hesaplar

ÖFK'ları bu hesap türüyle genellikle küçük tasarruflara sahip olan ve tasarruflarının ihtiyat ve istikbal endişesiyle emin bir elde saklanmasını isteyenlere cevap verir. Tüketimden arta kalanları biriktiren ve ilerideki muhtemel bir ihtiyaç halinde kullanılmak isteyenlere mevduatları bu hesapta kabul edilir. İstendiği zaman çekilebilmesi itibarıyla bu hesap da cari hesaplara benzer. Banka hesabı tasarruf sahiplerine de kâr payı ödememekte, fakat fon sahiplerine küçük projelerin finansmanı, tüketim mallarının taksitle satışı gibi bazı özel imtiyazlar sağlayabilmektedir.

ÖFK tasarruf hesabını açtıranlara üç tercihten birini kabul etmelerinin gerektiğini bildirir. Bunlar;

- Tasarruf hesabını kâr ve zarara ortak olmak üzere yatırım hesabına bırakmaya,
- Tasarruf hesabının bir kısmını yatırım hesabına bırakıp, kalan kısmını da ihtiyacı halinde çekmek üzere tasarruf hesabına bırakmaya,
- Yahut herhangi bir kâr getirmeksizin ve bankanın garantisi altında olmak üzere tasarruf hesabında bırakmayı sağlar.

1.5.1.3. Yatırım Hesaplar

Faizin haram oluşu nedeniyle ellerindeki tasarruflarını normal bankalara yatırmayan fakat kendileri de işletecek durumda olmayanlar için gelir sağlamak amacıyla ÖFK'larda açılan hesaplardır.

ÖFK yatırım hesabı açtıranlar bankanın toplam yatırım faaliyetlerine ortak olurlar ve yatırdıkları paranın miktar ve müddetine göre bankanın kâr veya zararından pay alırlar (Özsoy, 1987;105-109).

1.5.2. ÖFK Fon Kullandırma yöntemleri

ÖFK'lar yukarıda belirtilen yöntemlerle toplamış oldukları fonları genellikle iki şekilde kullandırır bunlar;

- Üretim Kredileri,
- Üretim Dışı Krediler.

Üretim Kredileri ; ÖFK kullandırdığı fonlardan gelir sağlayabiliyorsa bu kredilere üretim kredileri denir. Fonların üretim amaçlı kullandırılmasında ÖFK kullandırdığı kişilere ve kurumlara karşı alacaklı – borçlu durumunda değil; ya onların ortağıdır, ya da satıcı, alıcı veya kiraya veren durumundadır (Özsoy, 1987;123).

1.5.2.1. Üretim Kredileri

Mudaraba(Emek – Sermaye Ortaklığı)

ÖFK en fazla kullanabileceği mudaraba finans metodunda banka, projenin bütün masraflarını karşılar(Özsoy, 1987;123). Bir tarafta emek, bilgi, tecrübe ve diğer tarafta ise sadece sermaye koyarak yürüttükleri bir faaliyet türüdür. Emek sahibi işin idaresini ve mesuliyetini yüklenen kişidir (Altındaş, 1998; 56).

BU sistemde, kurumun sermayesi ile iş sahibinin de emeğini ortaya koyarak kurdukları emek sermaye ortaklığıdır. ÖFK bu şekilde fon kullandığı gerçek ve tüzel kişilerinin kârına sözleşmede belirtilen oranda, zararına ise o işe tahsis ettiği fon tutarı kadardır (Karaman,1992;55) .

Bu sistemle başarılı ve yetenekli kişilerin ticari faaliyette bulunmalarını sağlamaktır. Ancak banka bu gibi müşterilerinin ellerinde bulunan projelerini zarar etme ihtimallerini ortadan kaldırmak için çok yönlü etüdler tabi tutmaktadır.

Muşaraka

Muşaraka, tarafların işe hem emek hem de sermayeleriyle beraber koyulurlar. Muşarakada ortaklığa katılanlardan bir veya birkaçının işi yapmasıyla ortaklardan her biri, işin yapılmasına katılmayanlar da dahil, kâra önceden üzerinde anlaştıkları oranda hak kazanırlar. Kârın belirlenmesinde tarafların rızaları esastır. Sermaye eşit olduğu halde kâr oranları farklı olabilir. Tersinde olabilir. Yani sermayeleri farklı kâr payları eşit olabilir.

Muşaraka yöntemi; ÖFK, müşteri tarafından istenilen sermayenin bir kısmının sağlanması sorumluluğunu üzerine alır. Müşteri ise kendi mali imkanları ve projenin özelliğine uygun olarak proje sermayesinin geri kalanını sağlar. Müşteri kendi uzmanlığı nedeniyle istenilen ve alınana mali yardımın idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğunu üzerine alır. Bu sorumluluk karşılığında kârdan pay alır. Bu yöntem daha çok sanayi finansmanında kullanılır (Özsoy, 1987;126).

Muşaraka Mutanakısa (Azalan Ortaklık)

Son yıllarda uygulanmaya başlanan bir ortaklık türü olup, muşaraka hükümleri dahilinde kurulan bir ortaklık türüdür. Bu tür ortaklıkta müşteri

ortaklık konusu mülk yada projenin tamamına sahip olmak istediği takdirde belli devrelerde bankanın paylarının satın alarak mülkiyeti tamamen eline geçirir ve sonuçta ortaklık ortadan kalkar (Battal,1983;18).

Murabaha

Murabaha İslam Hukukunda bir satış türüdür. Satıcı malın maliyetini bildirir ve bu maliyetin üzerine alıcıyla anlaştığı miktarda kâr payı koyar. Örneğin; ÖFK bir milyara satın almış olduğu bir makineyi %10 kârla müşteriye satmak ister, müşteri bunu kabul ettiği takdirde bu makine 1.100.000.000 TL'ye almış olacaktır. Bu tür satış yöntemine murabaha denir (Özsoy, 1987;127).

Muzâraa ve Müsâkaat

Her ikisi de ziraat ortaklığıdır. Muzâraa'da sermaye olarak bir taraf arazisini diğer taraf iş gücünü, Müsâkaatta ise bir taraf meyve ağaçlarını taahhüt ederken diğer tarafta bakımını üstlenir. Sonuçta her iki taraf da ortaklık önceden belirlenen oranda kâr paylaşımını sağlarlar. Her iki ortaklık türünde de araziyi temin eden bankadır. Bakımını üstlenen ise kişi veya kuruluştur (Battal,1983;19).

Kiralama (İcâra, Leasing)

ÖFK'ları kiralama yoluyla da müşterilerine fon kullandırırılar. Kiralanan malın mülkiyeti malın sahibi olan ÖFK'dır. Kiralayan müşteri maldan faydalanır. Buna karşılık bir kira bedeli öder. Kiralama süresi malın kullanılabilirlik ölçüsüne göre 5 – 15 yılları arasında değişebilir.

Menkul ve gayrimenkul değerlerin finansmanında kullanılabilen kiralama yöntemi günümüz ekonomilerinde daha çok modern teknolojiye daha kolay yollarla sahip olabilmek için amacıyla kullanılmaktadır.

Örneğin; ÖFK bir gayrimenkulü, bir tezgahı müşterisine kiraya verebilir. Normal olarak kendi imkanlarıyla bilgisayara sahip olamayan müşteri böylece kolay ve ucuz bir şekilde bilgisayarı elde etmiş olur (Özsoy, 1987;128).

Kiralama – Satınalma (Hire – Purchase)

ÖFK menkul veya gayrimenkul bir üretim aracını kiralayan müşteri ona sahip olmak istediği zaman kiralama – satınalma yoluna başvurabilir. Müşteri geliri arttığı ve mali imkanları iyileştiği takdirde ÖFK'la anlaşarak kiralama - satınalma yoluna başvurarak kiraladığı üretim aracını mülkiyetini eline geçirebilir. Belirli sürelerle malın bedelini taksit taksit ödeyerek sonunda tamamen mülkiyetine geçirir. Müşteri malın taksitlerini ödedikçe bankanın aldığı kira bedeli de ödemeye ters orantılı olarak düşer. sonunda mal müşterinin olur (Özsoy, 1987;129).

Vadeli Satış (Bey'-i Müeccel)

Bu yöntemde bir malın peşin alınıp, vadeli şeklinde müşteriler satmaktır. İslam hukukuna göre bu durumda malın tek bir fiyatı söylenmesi gerekir. Bu nedenle ÖFK müşterinin ihtiyacı olan ve satınalma gücü olmayan malları müşterinin isteği üzerine peşin satın alır. Müşterinin istediği vade kadar fiyat belirleyerek vadeli satar.

Akreditif

ÖFK'nın müşterilerine akreditif karşılığı fon kullandırmalarıdır. İşlem sonucunda doğacak kâr veya zarar, fon hangi vade dilimine dahil kaynaktan ve kaynaklardan verilmiş onlara işlenir.

Döviz Alım Satımı (SWAP)

Piyasalar arasında farklı kuruluşların arbitraj yapmalarına olanak tanıyan iki yada daha çok farklı mali piyasalarda farklı kredi değerlerinde

sahip olmaları nedeniyle, piyasadaki rekabetçi, üstünlüklerin tarafların her birinin yararına olacak şekilde kullanılması amacıyla önceden belirlenen ödeme planlarının karşılıklı değiştirildiği finansal işlemlerdir. Swap işlemlerinin üç önemli ekonomik fonksiyonu vardır. Bunlar; farklı sermaye piyasalarını birleştirme, piyasalar arasında kullanıcı için gerekli bağı oluşturmaları, mali piyasaların kurumsal ve yapısal açılardan gösterdikleri farklılıklardan yararlanmaya imkan tanımları risk yönetiminde esneklik sağlamlarıdır (Altındaş, 1998; 59).

ÖFK'lerinin kullandığı belli başlı bu finans yöntemlerinden en esas ve İslam'ın ruhuna uygun olanları kâr ve zarara ortak olmayı gerektiren mudaraba ve muşaraka yöntemleridir. Diğer yöntemler daha çok bu iki yöntemin kullanılmadığı zamanlarda kullanılır. Çünkü riskin adil biçimde paylaşıldığı yöntem bu iki yöntemdir (Özsoy, 1987;130).

1.5.2.2. Üretim Dışı Krediler

ÖFK'lerinin sosyal karakterlerinden doğmaktadır. Sosyal kredi olarak da nitelenen bu krediye Kur'an-ı Kerim'de karz-ı hasen denir.

Ödünç olarak ihtiyaç sahiplerine ÖFK'lar tarafından verilen paranın iki çeşidi vardır. Birincisi; evlenme, hastalık, çocukların eğitim ve öğretim, felaket ve olağanüstü hallerde sosyal ödünç vermek. İkincisi; küçük sanayi erbabının projelerini başlatmak ve teknik uzmanlıkları için üretime yönelik kredi vermektir.

Ödünç vermenin bu iki türünde de banka krediden kâr istemez. Para bankaya taksitlerle ödenir. ÖFK'lerinin gelir sağlamayı düşündükleri bu ödünçlerde borçluya gerekli her türlü kolaylık sağlanır. Gerçek borçlu borcunu meşru sebeplerle ödeyemeyecek duruma düşmüşse bu borç bankanın zekat fonundan karşılanır (Özsoy, 1987;130).

1.5.2.3. Diğer Bankacılık Hizmetleri

ÖFK'ları müşterileri adına çek ve senet tahsili, havale, teminat mektubu ve çek verme, ithalat ve ihracat işlemlerinde aracılık etme gibi her nevi bankacılık hizmetlerini yerine getirir. Söz konusu bankalar bunlara ilaveten döviz alım-satımı ve her türlü döviz işlemleri yapmak, akreditif açmak, teyit etmek, gelen akreditiflerin uygulanmasını sağlamak; seyahat çeki düzenlemek, döviz pozisyonu tutmak vb. gibi diğer bankacılık işlemlerini de yerine getirirler (Karaman,1992;56) .



II.BÖLÜM

BANKALAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. BANKA KAVRAMI VE BANKACILIK

Banka günümüz ticari hayatının en önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ticari hayatta sermaye para – kredi gibi bir çok fonksiyon bulunmaktadır. Ticari işletmeler gerek yurtiçi gerekse yurtdışı işlemlerinde oluşun ekle bankalar olmadan bu fonksiyonları yerine getirmeleri çok zordur.

Bankaların bir başka önemli fonksiyonu da kaydi para oluşturmaları ve bireylerin ticari hayatta elde etmiş oldukları tasarruflarının güvenli bir şekilde saklamak ve kişilerin bu tasarruflarını saklamakla birlikte gelir elde etmektir.

Bankacılık insanlık tarihine para ile paralel olarak girmiştir. İkel toplumlardan başlanmış ve günümüze kadar gelmiştir. Bu gelişme dünyanın çeşitli bölgelerinde farklılık göstermiş olabilir. Türkiye’de bankacılık sektörü Osmanlı İmparatorluğu döneminde Galata Bankerleri ile başlamıştır. Türkiye’de özellikle bankacılık sektörü 1980’li yıllardan sonra ekonomideki liberizasyon ve dışa açılma politikalarının etkisiyle önemli gelişmeler göstermiştir (Takan,2001;1).

1.1. BANKA TANIMI

Banka terimi,Türkçe karşılığı masa, sıra, veya tezgah anlamına gelen İtalyanca “Banco” kelimesinden gelmektedir. Banka günümüze kadar farklı şekillerde tanımlanmıştır. Buna göre banka, mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanılmak amacını güden veya faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak yada kredi vermek olan bir ekonomik kuruluştur (Takan,2001;2). Bir başka tanıma göre banka, işletmelerin para ihtiyaçlarını giderme, ödeme işlemlerine ve yatırımlarına yardımcı olma yollarıyla ekonominin mal üretimi ve dağıtım koşullarını hazırlar (Yüksel ve Dği., 2002;1).

Bir başka tanıma göre banka; Gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak, bunları gelir sağlayıcı işlere kredi, vb. yollarla kanalize eden, ödemelerde aracılık yapan, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmedir. (<http://www.tbb-bes.org.tr>).

Bankalar kanununa göre banka kavramını sadece bankalar kullanabilmektedir. İş hayatında bankacılık fonksiyonlarını yerine getirmeye haiz olamayan kişilerin bu ismi kullanmaları engellenmiştir. Burada hem bankaların itibarını kurtarmak hem de vatandaşların bankalara güven duymalarını sağlamaktır (Bank. K:4389 sa).¹

1.2.TARİHSEL GELİŞİMİ

Banka veya bankacılık tarihi çok eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Tarih boyunca gelişme göstermiştir. Bankacılık tarihi

¹ **MADDE 22- 1.** Bu Kanuna göre alınması gereken izinleri almaksızın bankacılık işlemleri ile uğraşan veya mevduat kabul eden veya ticaret unvanları, her türlü belgeleri, ilan ve reklamları veya kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda banka adını kullanan, mevduat kabul ettikleri, bankacılık yaptıkları izlenimini yaratacak söz ve deyimleri kullanan gerçek kişiler ile tüzelkişilerin görevlileri, fiile katılma derecelerine göre, üç yıldan beş yıla kadar hapis ve üç milyar liradan beş milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Ayrıca,Kurulun talebi üzerine, bu suçları işleyen kişilerin işyerlerinin sürekli veya bir yılı geçmemek üzere geçici olarak kapatılmasına, ilan ve reklamlarının durdurulması veya toplatılmasına mahkemece karar verilir.

günümüze kadar gelişerek gelmiştir. Burada bankacılığın tarihi gelişmesi üç bölümde ele alınacaktır. Birinci bölümde dünyadaki gelişmeleri ikinci bölümde de Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi ve sonrası tarihi gelişme ele alınacaktır.

1.2.1. Dünyada Bankacılığın Tarihi

Eski çağlarda hükümdarların sarayları ile mabetlere para veya eşya olarak yapılan tevdiat, bankacılığın ilk izleri olarak kabul edilmektedir. Yapılan kazıların ortaya çıkardığı Mezopotamya’da Uruk kenti yakınlarındaki “Kızıl Tapınak (M.Ö. 3400 – 3200)” bilinen en eski banka yapısıdır.

Günümüze ulaşan en eski bankacılık yasaları Eshunna Krallığı’ndadır. (8 Yaklaşık M.Ö. 2000). Bunlar faiz oranları ile ilgilenmişlerdir. Tahminen Herhangi bir kullanım süresi için faiz oranı %20’dir.

Hammurabi devrinde de, Hammurabi yasalarında bankacılıkla ilgili maddeler bulunmaktadır. Yasada; kredi verme mevduat toplama, komisyon sözleşmesine dair hükümler yer almaktadır. Babil uygarlığına ait belgeler arasında bulunan kil levhalardan bazılarının üzerinde kredi işlemleriyle ilgili senetler bulunmuştur. Bu levhalar birkaç nüsha olarak yazılır ve pişirildikten sonra biri mabette veya kentin belge arşivlerinde saklanır, diğerleri de ilgililere verilirdi.

Mısır’da bankacılığın gelişmesi Büyük İskender (M.Ö. 356 – 323)’in burayı işgalinden sonra M.Ö.IV. yüzyılda görülür. Eski Mısır’da “ birleşik faiz”i yasaklayan hükümler bulunmaktaydı. Batlamiyüs (Ptolemaeus) zamanında (M.Ö.127 – 51) bankacılık; devletin denetimi, daha doğrusu tekeli altına girmiştir. Bu bankacılık alanında kişisel işletmelerin ortadan

kaldırılması anlamına gelmektedir. Ancak ülke Romalılara geçtikten sonra özel bankalar yeniden ortaya çıkmıştır.

Eski Atina ve Roma'nın ilk bankaları sarraflıktan kâr sağlayan kişilerdi. Eski Yunanlılarda faiz hiçbir kayıtlamaya tabi değildi ve özel bankerler yanında mabetlere emanet olarak bırakılan paralar başkalarına borç verilirdi. Genel ticaretin olabildiğince serbest olduğu bu devirde Atina ve Roma'da denetime tabi olan bankacılık, çeşitli defterler tutup bunların ibraza zorunlu idi. Roma'nın politik yönden toplayıcı karakteri ticari merkez itibaren para sistemi düzenlendikten sonra, içte ve dışta ticari işlemlerde ilerleme kaydedilmiştir.

Modern anlamda bankacılık etkinliği gösteren ilk banka 1609 yılında kurulan Amsterdamsche Bank (Amsterdam Bankası)'dır. Bankacılık ilk önce sarraf dükkanları ve kasaların 15 ve 16'ncı yüzyılda gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Fakat 17'nci yüzyıl başlarından itibaren bugünkü anlamda bankacılık Başlamıştır (Takan. 2001;4).

1.2.2. Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Bankacılık

Ülkemizde tanzimata kadar geçen dönemlerde bankacılığa ait izlere rastlanmaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğunda az da olsa; bankacılık işlemlerine benzer bir çalışma içinde bulunan, Sarraf ve Galata Bankerleri olarak adlandırılan kişiler tarafından 1847'de İstanbul Bankası (banque de Costantinople) adıyla ilk banka kurulmuştur. İstanbul Bankası 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Cumhuriyet'ten önce faaliyet gösteren bankalar daha çok yabancı sermaye tarafından veya yabancı sermaye iştirakiyle kurulmuştur. Bunların özellikle ülkemizde faaliyette bulunan yabancı şirketleri finanse etmek amacı taşımaktadır.

Osmanlı döneminde kurulan ve şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankaları arasında en önemlisi Osmanlı bankası'dır. Osmanlı Bankası, Bank-ı Osmanii Şahane adı altında 1863 yılında kurulmuştur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1924 ve 1925 tarihli sözleşmelerle bankanın bu yetkileri elinden alınmıştır (Takan. 2001;5).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde milli banka kuruluşu çok az ve kuruluş tarihleri 1863 yılında Mithat Paşa Niş Vilayeti valisi iken Yugoslavya'nın Pirot kasabasında kurmuş olduğu "Memleket Sandıkları" adı altında ilk tarım kredi örgütünü kurulmuştur. 1867 yılında " Memleket Sandıkları Nizamname " adı verilen bu nizamname hükümet tarafından kabul edilmiş ve Memleket Sandıkları ülkenin her tarafına yayılmıştır (Mülayim.1995;42). Bu sandıklar aynı zamanda kurulan ilk milli banka olarak kabul edilmektedir.

1.2.3.Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bankacılık

Cumhuriyet döneminde Türk bankacılığı 1923 – 1943 dönemi, 1944 – 1980 dönemi ve 1980 sonrası olarak üç dönemde incelemesi mümkündür.

1.2.3.1. 1923 -1943 Dönemi

Cumhuriyetin ilk yıllarında bankacılık alanındaki başlıca gelişmeler; İş Bankası'nın kurulması, Ziraat Bankası'nın anonim ortaklık haline getirilmesi, Emlak ve Eytam Bankası'nın kurularak faaliyet geçmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)'nin kurulmasıdır. Bu bankalar özellikle; yerel olarak faaliyet gösteren işadamlarının kredi ve bankacılık hizmetlerinin karşılanması amacıyla kurulmuşlardır. Bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında önemli katkıları olmuştur.

1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası 1932 yılında Sanayi ve kredi Bankası'na dönüştürülmüş, yönetimdeki fabrikalar Sanayi Ofisi'ne bağlanmıştır. Bu kısa dönemde özel kanunlarla kurulan devlet bankaları vardır. Bunlar; Sümerbank(1933), Belediyeler Bankası(iller Bankası) (1933), Etibank (1935), Denizcilik Bankası (1938), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938) kurulmuşlardır.

Bunlar kuruluş amaçları ise şöyledir;

Sümerbank; Sanayinin gelişmesini desteklemek ,
Türkiye Halk Bankası; küçük esnaf ve sanatkarlara kredi sağlamak,
İller Banaksı ;Yerel idarelerin gelişmesini sağlamak, şehir imar planlarını hazırlama, su-elektrik-havagazı-kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin sağlanmasını orta ve uzun vadeli kredileri desteklemek,

Denizcilik Bankası; Türk ve yabancı limanlar arasında ulaşımın sağlanması için feribot işletmeleri kurmak, şehir içi deniz nakliyat işlerini yapmak, çeşitli liman işlerini yürütmek amacıyla kurulmuştur.

Ülkemiz için en önemli konu 1930'lu yıllarda tek şubeli bankacılığın sona ermesidir (Takan. 2001;6).

1.2.3.2. 1944 -1980 Dönem

Bu dönemde Türkiye'de özel bankacılığın geliştiği görülmektedir. Bu dönemde Yapı ve Kredi Bankası (1944), Akbank ve T. Kredi Bankası (1948) ve Türkiye Garanti Bankası (1964) yıllarında olmak üzere dört banka kurulmuştur.

Banka sermayesini halka açmak ve banka kredilerinden daha geniş kesimin yararlanmasını sağlamak amacıyla 7129 sayılı Bankalar kanunu 31.08.1979 gün ve 28 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle

değiştirilmiş olmakla birlikte arzulanan amaca ulaşılamamıştır. 25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı yasada holding bankacılığına bir sınırlama getirilmiştir. Ancak arzu edilen amaca ulaşılamamıştır. Bu gün dahi bankaların çoğu holdinglerin elindedir (Takan. 2001;7) .

1.2.3.3. 1980 Sonrası Türk Bankacılığı

Sermaye Piyasası kanunu'nun çıkartılması, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın yeniden canlandırılması, finansman bonosu, mevduat sertifikası, tahvil alım satımı, repo işlemleri, hisse senedi, varlığa dayalı menkul kıymetler vb. gibi finansal araçların hızla gelişmesi bankaların düşük maliyetli fon imkanları ortadan kaldırmıştır.

Türk Bankacılık sistemi geleneksel bankacılık (mevduat – kredi) rolündeki gerilemeyi akreditif, teminat mektubu forward, futures, opsiyon gibi bilanço dışı faaliyetleri genişleterek cevap vermiştir.

Elektronik ve bilgisayar alanıda yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerle bu gelişmelerin 1980'li yıllarda ülkemizde hızlı gelişimi, bilgilenme ve haberleşme maliyetlerin hızla düşürmüştür.

Bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi amacıyla TCMB bünyesindeki Interbank (Bankalararası para piyasası) kurulmuştur.

1980'li yıllarda az şubeli toptancı bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bunda özellikle yabancı bankaların ve yeni kurulan şube ağı olmayan bankaların rolü büyük olmuştur.

1980'li yıllarda Türk bankacılık sistemi dışa açılmaya paralel olarak ülkemizde şube açan yabancı bankaların hizmet alanında yoğun rekabetiyle karşılaşmıştır. Bu rekabet Türk bankacılık sistemindeki etkinliği artırmıştır.

1994 yılında ülkemizdeki ekonomik kriz nedeniyle alınan 5 Nisan Ekonomik İstikrar Tedbirleri kararı'ndan sonra üç ticari bankanın iflas etmesi nedeniyle faaliyetlerine son verilmiştir.

1999 yılında birer holding bankası olan Yurtbank, Esbank, Sümerbank, Egebank, Yaşarbank olmak üzere beş ticari bankanın hisse senetlerinin tamamı TCMB nezdindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredilmiştir. Ayrıca bir yatırım bankası olan, Birleşik Yatırım Bankası'nın bankacılık lisansı iptal edilmiştir. 2000 yılında ise, Demirbank, Etibank ve bir yatırım bankası olan Park Yatırım Bankası 2001 yılı başlarında Ulusal Bank ilgili fona devredilmiştir. Daha önceki yıllarda fona devredilen İnterbank, bank Ekspres ve Türk Ticaret Bankası ile birlikte Fondaki banka sayısı 12'ye yükselmiştir. 2001 Yılı başlarında TMSF'ndaki bankalardan Bank Kaital, Egebank, Yaşarbank ve Yurtbank Sümerbank çatısı altında birleştirildi. En son olarak İmar Bankası TMSF'a devredilmiştir (Takan. 2001;7-11).

2. BANKALARI FAALİYETLERİ

2.1.FON KAYNAKLARI

Bankalar kendi faaliyetlerini devam ettirmek için çeşitli şekillerde fon oluşturmak zorundadırlar. Bu fonlar, kendi öz kaynakları ve üçüncü kişilerden çeşitli şekillerde toplamış oldukları fonları oluşturur. Bunlar; öz kaynaklar, mevduatlar, menkul kıymet çıkarma, döviz tevdiat hesabı ve diğer fon kaynaklarıdır.

2.1.1. Öz Kaynaklar

Bankalar birer işletmedir. Bankalar için hammadde paradır. Bankalar parayı toplar ve mümkün olduğunca çabuk bir şekilde başkasına satar. Bankaların fon kaynakları özsermaye ve yabancı kaynaklar oluşturur. Kuşkusuz bankaların yüzde yüz öz kaynaklarıyla finansmanı olağan bir durum değildir. Bankaların fon kullanımlarının büyük bir kısmını yabancı kaynaklar oluşturur. (Parasız,2000;279).

Öz kaynakların en önemli kalemini öz sermaye oluşturur. Öz sermaye, işletme sahip ya da sahiplerinin işletmeye sermaye olarak verdiği değerler ile işletme çalışmaları sonucu sağlanan ve henüz işletmeden çekilmemiş, o dönem kârı dağıtılmamış önceki dönem kârları ve önceki dönem kârlarından ayrılan yedekler ile yeniden değerlendirme artışları vb. kaynaklarıdır (Sevilengül,1997;494).

Öz kaynaklar kalemi, ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri, geçmiş yıl kârları-, geçmiş yıl zararları ve dönem net kârı (zararı)'dan oluşur.

2.1.1.1. Ödenmiş Sermaye

512 sayılı KHK, ödenmiş sermayeyi, “bankaların üç aylık hesap özetlerindeki fiilen ve her türlü muvazaadan arî olarak” ödenmiş veya Türkiye’ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinden, bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanmayan kısmı düşüldükten sonra kalan tutar olarak tanımlanmaktadır. 18.06.1999 tarih ve 4389 ve 19 12.1999 tarih ve aa91 sayılı Bankalar Yasası’nın 7. maddesi uyarınca banka kurulması için gereken sermaye tutarı 20 trilyon lira olarak belirlenmekte

ve kuruyucular tarafından %5'i faaliyete başlamadan önce ve kalan %5 de faaliyete geçiş tarihinden itibaren bir yıl içinde olmak üzere sermayenin %10'u tutarında sisteme giriş payının fona yatırılması koşulu vardır. Öte yandan sermayenin nakit olarak ödenmesi gerekmektedir.

2.1.1.2. Yedek Akçeler

Yedek akçeler, bankaların bünyesini güçlendirmek, firmanın sürekliliğini ve gelişmesini ve pay sahipleriyle alacaklıların haklarının korunmasını sağlamak ve faaliyet anında öz kaynaklarda doğabilecek azalışları karşılamak amacıyla dağıtılmayarak net kârdan ayrılan ve firmada alıkonan kısımdır.

Türk bankacılığına yedek maddî duran varlıklar ve yedek nitelikteki karşılıklar kavramı da girmiştir. Yedek maddî duran varlıklar henüz kullanılmayan ancak gelecekte gereksinim duyulduğunda hemen kullanılmaları için bulundurulmuş varlıklardır. Kıymetli madenler ve gereksinim fazlası taşınmaz değerler bu niteliktedir (Parasız, 2000;282).

2.1.1.3. Öz Kaynak

Bankaların ödenmiş ya da Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ve yedek akçeleri ile kurulca belirlenecek diğer sermaye benzeri karşılıklar toplamını ifade eder.

2.1.1.4. Karşılıklar

Buradaki karşılıkları mevduat için ayrılan yasal karşılıklardan ayırmak gerekir. Bunlar daha çok tasfiye olacak olanlar ve bunun ayrıntısı olan yasal takipteki alacaklar ya da değersiz alacaklar için ayrılırlar. Buradaki karşılıkların yedek akçelerden farkı, firma ister kâr etsin, ister

etmesin ayrılmış fonlar olmalarıdır. Oysa yede akçeler işletmenin kâr etmesi halinde ayrılırlar (Parasız,2000;282) .

2.1.2. Mevduatlar

Banka kaynakları içerisinde en büyük yeri mevduatlar oluşturmaktadır. Mevduat denildiğinde istenildiği zaman ya da belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara yatırılan para anlaşılmalıdır. Mevduat banka açısından bir borçlanma işlemidir.

4389 ve 4491 Sayılı Yasa'nın 10. maddesine göre izin verilen bankalarla özel yasalara göre yetkili olanlar dışında hiçbir gerçek ya da tüzel kişi aslen ya da fer'an meslek edinerek mevduat kabul edemeyeceği gibi ticaret unvanları ve kamuya yapacakları açıklamalar ile ilân ve reklamlarda mevduat kabul ettikleri izlenimini oluşturacak ifade ve deyimleri kullanamazlar (Parasız,2000;282).

Mevduatlar çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bunlar; vadeye göre ve TCMB. ayırımına göre sayılabilir.

2.1.2.1. Vadelerine göre mevduatlar

Vadesiz Mevduat

İstenildiği anda geri çekilebilmek koşuluyla açılmış olan mevduat hesapları vadesiz olarak nitelendirilmektedir.

Bir haftalık ihbarlı Mevduat

Artan enflasyon karşısında yıllık %10 faiz getirisi olan vadesiz mevduatların önemini yitirilmesi sonucu bankalardan yapılan önemli fon çekilişlerini önlemek yada çekilen fonların geri döndürmek için 5 Nisan

1994 kararlarından sonra faiz getirisi oldukça yüksek haftalık ihbarlı mevduat hesabı geliştirilmiştir.

Vadeli Mevduat

TCMB.'nce saptanacak vade çeşitlerine göre belirli bir süre sonunda geri çekilmek koşuluyla ayrılan mevduat hesaplarıdır.

Dönem sonu Faiz ödemeli Mevduat

Bankalar 1 ay vadeli, 3 ay vadeli, 6 ay vadeli ve 1 yıl vadeli olarak uygulamaktadır

Dönem içi Faiz Ödemeli Mevduat

Örneğin; 6 ay vadeli 3'er aylık faiz ödemeli, 1 yıl vadeli 3'er aylık faiz ödemeli olarak uygulanan mevduatlardır.

Değişken Faizli Mevduat Hesaplarıdır.

1989 Mayısından sonra uygulamaya konulmuştur. Önce yalnızca tasarruf mevduatları için söz konusuydu. Daha sonra diğer kuruluşlar mevduat hesaplarına da uygulamaya başlanmıştır.bu tür hesaplar en az 2 yıl olmak üzere 3,4 ve 5 yıl vadeli değişken faizli olarak açılabilmektedir (Parasız,2000;284) .

2.1.2.2. T.C. Merkez Bankasına Göre

Tasarruf Mevduatı

Tasarruf mevduatı gerçek kişiler tarafından bu nam altında açtırılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduattır.

Tasarruf mevduatı yalnızca gerçek kişiler tarafından açılan mevduatı ifade etmektedir. Ancak gerçek kişiler tarafından ait her türlü mevduat tasarruf mevduatı değildir. Gerçek kişilerin ticari işletmelerine, firmalarına, tüzel kişiliği olmayan adi ortaklığa ait oldukları için gerçek kişiler adına, ancak ticari mevduat olarak açılmak zorundadır. Bankalar ticaretle uğraşanlara açacakları mevduat hesaplarının ticaret hanelerine mi yalnızca şahıslara mı ait olduklarını saptamakla yükümlüdür. Kanun koyucu bir yanlış anlaşılmayı önlemek çek keşide edilmesinin ticari işlem sayılacağını da belirtmiştir.

Mevduat Sertifikaları

Hamiline yazılı mevduat sertifikaları, belli bir bedelin saptanan faiziyle hamiline ödeneceğini gösteren %4 nispi damga vergisine tabi kıymetli evraktır. Hamiline yazılı mevduat sertifikaları tasarruf mevduatı dışında bir tür olarak kabul edildiğinden tasarruf mevduatı sigorta fonunun sağladığı güvenceden yararlanamazlar. Sertifikanın teslimiyle üzerinde yazılı mevduat yeni hamilin olur. Banka ancak sertifikanın ibrası karşılığında ödemede bulunabilir. Mevduat sertifikaları; 1,5,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20 ve 50 ve 100 milyon TL'den büyük kupürlü olanlar 30,91,182 ve 365 günlük olarak düzenlenir. Ay ve gün olarak belirtilen sürelerin dışında mevduat sertifikası düzenlenemez. Faiz oranı ise mevduata uygulanan faiz oranıdır.

Resmi Kuruluş Mevduatı

Genel bütçeli daire ve kurumlara, katma bütçeli daire ve kurumlara, yerel yönetimlere, kanunla kurulan döner sermayeli kuruluşlara,

mahkeme, savcılık, icra ve iflas dairelerine, tereke hakimliklerine, Sosyal Sigorta Kurumu'na T.C. Emekli Sandığına, Bağ kur'a, diğer sosyal sigorta kurumlarına ait mevduat şeklinde belirtilmiştir.

Ticari Kuruluş Mevduatı

Gerçek kişilerin ticari işletmelerine, her çeşit ortaklarına, kredi kooperatifleri ve diğer kooperatiflere, sigorta şirketlerine, vakıf, dernek, sigorta ve meslekî kuruluşların kurdukları ya da katıldıkları ticari işletmelere, İktisadi Devlet Teşekküllerine ve bağlı ortaklarına, genel ve katma bütçeli daire ve kuruluşlara, yerel yönetimlerin ticari işletmelerine ait mevduatlar, ticari mevduat sayılmaktadır.

Diğer Kuruluş Mevduatı

Vakıf, dernek, birlik, sendika vb. tüzel kişilere; apartman yöneticiliğine, elçilik vb. tasarruf sandıklarına ait mevduat bu gruba girmektedir.

Bankalar Mevduatı

Bankaların ve özel yasalara göre mevduat kabulüne yetkili kuruluşların diğer bankalardaki hesaplarıdır (Pazarsız, 2000;285).

2.1.3. Bankaların Menkul Kıymet Çıkarımı

2.1.3.1. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Ülkemizde varlığa dayalı menkul kıymetlere, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda 1992 yılında 3794 sayılı yasayla yapılan değişiklikle yasal düzenleme getirilmiştir. Sermaye piyasası Kanunu'nun 13 A

maddesinde “ alacaklar ve duran varlıklar” karşılık gösterilerek “ varlığa dayalı menkul kıymet” ihraç edebilirler .

VDMK ihraç etmelerine izin verilen kuruluşlar bankalar, finansal kiralama şirketleri ve genel finans ortaklıklardır.

VDMK ihracına temel oluşturan alacak türleri, tüketici kredileri, konut kredileri, finansal kiralama sözleşmelerinden doğan alacaklar, ihracat işlemlerinden doğan alacaklar, diğer alacaklardır. Doğrudan ihraçta ihraççıların, kendi ticari işlemlerinden doğan alacaklar karşılığında dolaylı ihracatta ihraççıların devralacakları alacakları karşılığında çıkartılmaktadır.

Çıkartılacak VDMK’ların nominal değerleri toplamı her tertip için, bu tertibin dayalı olduğu alacaklar portföyünde yer alan alacakların ihraç tarihindeki toplam tutarının %90’ını aşmamaktadır (Parasız,2000,288).

2.1.3.2. İhraç Edilebilecek Diğer Menkul Kıymetler

Bankalarca ihraç edilebilecek menkul kıymetler, bugüne kadar Sermaye Piyasası Kurulu’nca ihracına imkân tanınan sermaye piyasası araçlarıdır. Mevcut mali araçlar şunlardır: Hisse Senedi, Oydan Yoksun Hisse Senedi, Katılma İntifa Senedi, Kâr ve zarar Ortaklığı Belgesi, Kâra İştiraki Tahvil, Hisse Senedi ile Değiştirilebilir Tahvil, Finansman Bonosu, Tahvil, Banka Bonosu, Banka Garantili Bono’dur (Parasız,2000,288).

2.1.4. Döviz Tevdiat Hesapları, Euro – Para Piyasalarından Borçlanma

2.1.4.1. Döviz Tevdiat Hesapları

Türkiye’de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerle dışarıda yerleşik gerçek ve tüzel kişiler adına hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın vadeli ya da vadesiz Döviz Tevdiat Hesabı açılabilir.

Ülkemizde son yıllarda yaşanan hızlı enflasyon, bireyleri resmi ya da serbest piyasadan döviz satın alıp bankalara vadeli olarak yatırmaya yönlendirmiştir. Böylece tasarruf sahipleri enflasyona karşı kendilerini korumaktadırlar. Ülkemizde vadesiz mevduatlar uygulanan faiz oranı %10’dur. Bankalara ayrıca döviz tevdiat hesaplarına bir çok imkanlar sağlamaktadırlar. Bunlar:

- Döviz tevdiat hesabı karşılığında kredi kullandırmaktadır.
- Döviz tevdiat hesaplarından ithalat bedelleri ödenebilmektedir.
- Döviz tevdiat hesaplarından ihracatla ilgili Gider ve Ödemeler yapılabilmektedir.

2.1.4.2. Euro – Para Piyasalarından Fon Sağlanması

Euro para piyasalarının başlangıcını 1950’li yıllarda oluşan Euro – Dolar piyasası oluşturmaktadır. Euro - Dolar ABD dışında bulunan dolarları ifade etmektedir. Diğer gelişmiş ülkeler paralarını kapsayan Euro – para piyasası günümüzde en önemli piyasalardan biridir. Bu piyasalardaki paralar ile ilgili ülkelerin dışındaki paralardır.

Euro - Dolar ve Euro – Para piyasaları telefon, teleks, faks sistemine dayalı bir bankalar arası piyasasıdır. Bu piyasada bankaların yanı sıra diğer finansman şirketleri, döviz tacirleri faaliyette bulunmaktadır. Fonları kredi olarak sunanlar toptancı bankalar, merkez bankaları, uluslararası finansal kurumlar, bireysel yatırımcılardır. Bunları kullananlar ise toptancı bankalar, kıymetli evrak komisyoncuları, ihracatçı ve ithalatçılardır. Euro kredi piyasalarında faaliyet gösteren bankalar ellerindeki kısa vadeli fonları kısa, orta ve uzun vadeli olarak, kendilerinde

dış kaynak talebinde bulunan ülke ve kuruluşlara vermektedir. Bu kredilerin kaynağı Euro mevduatıdır.

Euro – Mevduat, bankaların ulusal sınırlar dışında topladıkları mevduat olup bunun önemli bir bölümü bankalar arası mevduat oluşturmaktadır.

Bu piyasalardan elde edilen fonlara normal faizin üzerinde Libor (Londra Bankalararası faiz oranı) ödenmektedir (Parasız,2000;290).

2.1.4.3. Sendikasyon Kredileri

Sendikasyon kredisi iki yada daha fazla yabancı bankanın bir araya gelerek başı çeken bir ortak kurum yada banka aracılığıyla fon ihtiyacı olan bir bankaya yada borçluya sağlanan uluslararası kredidir. Sendikasyon tek bir kurumun borç vermekten doğan riskini dağıtan bir kredi tekniğidir.

2.1.5. Bankaların Diğer Fon Kaynakları

2.1.5.1. Borçlu Cari Hesapların Alacak Bakiyeleri

Bankalarda mevduat sahiplerinin açtıkları hesaplara “ alacaklı hesaplar”, buna karşılık bankalar tarafından müşterilerine kredi niteliğinde açılan hesaplara da “borçlu cari hesaplar” denilmektedir. Borçlu cari hesaplar belli bir vadeye bağlı olmaksızın açılan ve işleyen teminatlı ve teminatsız kredilerdir .

2.1.5.2. Alacaklı ve Borçlu Cari Hesaplarda Faiz Tahakkuk Yöntemlerinden Farklılık

Alacaklı cari hesapların yıl sonunda bir kez hesaplanmasına karşılık, borçlu cari hesapların faizleri genellikle üçer aylık dönemlerle hesaplanır. Ayrıca mevduat faizleri bir gün sonra kredi faizleri o günden itibaren işler. Bu şekilde banka için faiz yüksüz bir fon olanağı doğar.

2.1.5.3. Merkez Bankası Reeskont Kredileri ve Toplu Konut Fonu Kredileri

Merkez Bankası, bankaların geçici likidite gereksinimlerini karşılamak için reeskont ve avans şeklinde kısa vadeli kredi verir. Ayrıca Toplu Konut ve kamu İdaresi başkanlığı kanalında sağlanan olanaklar Toplu Konut Kredilerine kaynak teşkil eder .

2.1.5.4. Tortu Fonlar

Bankaların kasalarına giren, birkaç gün bekleyen her türlü fonu bu kapsamda düşünülmektedir. Son yıllarda maaş ve ücretlerin bankamatikler vasıtasıyla ödenmesi hemen hemen sıfır maliyeti önemli fonların oluşmasına neden olmaktadır (Parasız,2000;291). Bu nedenle bir çok banka yöneticisi kurumların maaş ve ücretlerinin kendi bankaları üzerinde ödenmesini sağlamak için çok gayret etmektedir.

2.2.FON KULLANDIRMA

Bankalar, kendi ellerinde bulunan sermayeleri ve çeşitli yollarla toplamış oldukları mevduatları, belli bir kısmını kasalarında tutmak zorunda oldukları kanuni bir zorunluluktur. Geriye kalan kısmını bankanın bir ticari işletme olduğundan kârlı bir şekilde kullanmak zorundadır. Bankanın elinde bulunan fonların en kârlı şekilde kullanılması müşterilerine kredi şeklinde vermesi ile olmaktadır.

Krediler çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmaktadırlar. Bunlar; borçlunun durumuna göre, kullanım şekline göre, güvencelerine göre, niteliklerine göre, veriliş amacına göre, iş konusuna göre tek düzen muhasebe planına göre, bankanın amacına göredir.

2.2.1. Kredi Kavramı

Kredi kelimesi köken olarak Lâtince'de "Creditum = itimat etmek", güvenmek , güven ve itibar anlamalarına gelmektedir (Kocaimamoğlu,1985;406).

Kredi, itibar, Ödünç vermede itibar edilir durumda olma. Bankaların müşterilerine verdikleri borç para, borç para işlemidir. Hazır bir ekonomik değer bedel ve ödeme vaadi karşılığında gelecek bir değerle değişimdir (Şahizgöz; 110).

3. TÜRKİYE'DE MECUT BANKALARIN DURUMU

1.3. BANKA TÜRLERİ

Burada bankaların yerine getirmiş oldukları fonksiyonlarına göre sınıflandırılacaktır. Buna göre; Merkez Bankası, Mevduat Bankaları, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve diğerleri olarak ele alınacaktır.

1.3.1. Merkez Bankası

Dünyadaki bütün ülkelerde merkez bankası bulunmaktadır. Merkez bankaları, geçmişte ekonomik gelişmenin sağlanması, istihdamın artırılması kamu kuruluşlarının finansman ihtiyaçlarının sağlanması gibi birçok görevleri üstlenmişlerdir. 1970'li yıllardan sonra dünyanın birçok

ülkesinde merkez bankalarının en önemli görevi, paranın iç ve dış değerinde istikrarın sağlanmasını oluşturmaktır (Takan,2001;25).

Her ülkenin mali sistemi içinde Merkez Bankacılığı; mali kurumlar arasında da Merkez Bankası ilk sırayı alır. Merkez Bankası, en yüksek likidite derecesine sahip olan kağıt parayı yani banknotu oluşturan , para ve banka sisteminde faal rol oynayan mali aracı kuruluşlardır (Özyurt,2003;70).

Ülkemizde Merkez Bankası görevini uzun yıllar Omsalı Bankası yürütmüştür. TCMB 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyete geçmiştir. Banka'nın görev ve yetkileri 1211sayılı TCMB Kanunu'nda belirlenmiştir (Takan,2001;25).

1980'li yıllar sonrası mali kesimlerdeki serbestleşme hareketi Merkez Bankalarının bağımsızlığı konusunu gündeme getirmiştir. Son yıllarda önemli taraftar bulan bağımsızlık çalışmaları geniş uygulama imkanına sahip olmuştur. Nisan 2001'de TCMB'nin bağımsızlık kazanması bu anlamda çarpıcı örneklerden birini oluşturmaktadır (Özyurt,2003;71).

1.3.2. Merkez Bankalarının Bağımsızlığı

Merkez bankalarının en önemli görevleri; paranın iç ve dış değerini korumak fiyat istikrarını sağlamak, enflasyonla mücadele etmektir. Merkez bankasının bağımlılığı ve bağımsızlığı, ülkenin siyasi ve ekonomik yapısına göre farklılıklar göstermektedir. Merkez bankalarının bağımsızlığı, esas olarak hükümetlerle işbirliği yaparak, uyguladığı para ve kredi politikalarında , ekonomik durumun gerekleri doğrultusunda bağımsız olarak hareket edebilmesidir.

Merkez bankalarının bağımsızlıkları ile ilgili kıstaslar şunlar olabilir:

1. Kanuni yapı
2. Merkez bankası başkanlarının değişim süresi
3. Ülkedeki enflasyon oranı

Bazı ülkeler, kısa vadeli politik müdahaleye karşı koruma sağlamak için merkez bankalarına kanuni ve kurumsal düzenlemeler getirmeye çalışmaktadırlar . Düzenlemeler merkez bankalarının bağımsızlığı için yeterli bir şart olmamakla birlikte, önemli bir katkısı olabilir. Aynı zamanda, kesin bağımsızlık olarak böyle bir şey söz konusu olmayıp, pratik bir konu olarak etkili bağımsızlık derecesi, halk tarafından kabulü merkez bankasını zamanla rolünü ne kadar iyi uyguladığına ve ifade ettiğine bağlı olacaktır.

1.3.3. Dünyada Bazı Merkez Bankalarının Durumu

Bağımsızlıkları açısından önemli olan merkez bankalarının bazıları aşağıda sıralanmıştır. Konumuz itibariyle bu ülkelerin bankaları önemli görülmüştür.

1.3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Merkez Bankası

Amerika Birleşik Devletleri'nde Merkez Bankası 3 Aralık 1913 yılında Reserve System'in kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu sistem, her birimin çalışma alanını sınırladılmış olan 12 Federal Reserve bank'dan oluşmaktadır.

Federal Reserve Guvernörler Kurulu, Federal Reserve bankalarının yönetimini ellerinde bulundurlar Hukuki bakımından bağımsız olan 12 Federal Reserve Bankası tek bir yönetim altındadır. Banknot çıkarma

Federal Reserve Guvertörler Kurulu tarafından tespit edilir. Bankanın sermayesinde devletin hissesi olmayıp, özel bankalarındır.

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları ile ilgili olarak 71 ülkede yapılan bir araştırmada; ABD kanunundan gelen bağımsızlık yönünden 5'inc, merkez bankalarının başkanlarının değiştirilmesi sıklığı açısından 14'ncü sırada yer almıştır(Takan, 2001; 37).

1.3.3.2. Almanya'da Merkez Bankası

Almanya'da merkez bankası Deutsche Bundesbank adını taşımakta olup, 26 Temmuz 1957 yılında kurulmuştur. Banka Almanya'da bulunan 10 bölge bankası ve Deutscher Lander'in birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bundesbank, örgüt başkanlarından kurulu Merkez Konseyi'nce yönetilmektedir. Bankanın başkanı bu konseyin de başkanıdır. Üyeleri Federal Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Banka kağıt çıkarma tekeli elinde bulundurur.

Merkez Bankası karar alırken, Federal Hükümete danışmak zorunda olmayıp, Federal Hükümet, Merkez Bankası başkanına milli ve uluslar arası para konularını etkileyen kararlarda danışmaktadır. Aynı zamanda; gerek konsey, gerekse müdürler kurulu temelde hükümet ve diğer ekonomik ve politik kurumlardan bağımsız olarak çalışır. Bankanın sermayesi kamu ağırlıklıdır (Takan, 2001; 38).

Merkez bankalarının bağımsızlığı ile ilgili yapılan araştırmada; Almanya Merkez Bankası kanunundan gelen bağımsızlık yönünden 1'inci, Merkez Banaksı Başkanı'nın değişimi süresi yönünden 9'uncu sıradadır. Avrupa'da merkez bankaları içerisinde bağımsızlıkla ilgili kıstaslar dikkate alındığında Almanya Merkez Bankası en bağımsız merkez bankasıdır.

1.3.3.3. İngiltere’de Merkez Bankası

İngiltere’de Merkez Bankası 1649 yılında kurulmuştur. Banka banknot çıkarma bölümü ve banka işlemleri olarak iki departmana ayrılmıştır. Banka geleneklerine bağlılığı ile ünlüdür.

İngiltere’de para politikasını Hazine yürütür. İngiliz demokrasisini parlamento önünde sorumlu olmayan bir kuruma bu yetkiyi vermeyi kabul etmemiştir. İngiltere Merkez Bankası’nın sermayesi kamu ağırlıklıdır. Banka 14 Şubat 1946 tarihinde millileştirilmiştir.

Merkez bankalarının bağımsızlığı ile ilgili yapılan araştırmada; İngiltere Merkez Bankası kanunundan gelen bağımsızlık yönünden 71ülke içerisinde yer almamış, Merkez Bankası Başkanı’nın değişimi süresi yönünden 7’nci sıradadır. İngiltere Merkez Bankası’nın bağımsızlık derecesinin fazla olduğu söylenemez (Takan, 2001; 38).

1.3.3.4. Fransa’da Merkez Bankası

Fransa’da Merkez Bankası 13Şubat 1800 tarihinde kurulmuştur: İlk kuruluşunda bankanın sermayesi özel kişilerin elinde bulunmaktaydı. Banka 1945 yılında tedavül hacmini, özel kesim çıkarlarına göre değil, kamu yararına göre belirlenmesini sağlaması gerektiği gerekçesiyle millileştirilmiştir. Sermayesi kamu ağırlıklıdır. Bugün uygulanan yönetime göre, Banka’nın pay sahiplerinden oluşan bir genel kurulu bulunmamaktadır. Guvernör ve iki yardımcısı Maliye Bakanlığı tarafından atanmaktadır. Bankayı 12 kişilik bir kurul yönetmekte olup, kurul üyelerinin 11’i dolaylı ya da dolaysız olarak devletçe, biri de banka personeli tarafından seçilmektedir. Devleti temsil eden iki denetçi de hükümet tarafından tespit edilmektedir.

Fransa Merkez Bankası'nın en kanuni ne de yöneticilerin seçimi yönünden fazla bağımsız olduğu söylenemez. Nitekim merkez bankalarının kanunundan gelen bağımsızlık yönünden yapılan araştırmada 16'ncı sırada, yine merkez bankası başkanlarının değişim süresinin uzunluğu yönünden yapılan araştırmada 16'ncı sırada yer almıştır (Takan, 2001; 39).



III. BÖLÜM

ÖZEL FİNAN KURUMLARI İLE BANKALARIN DENETİM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1. ÖZEL FİNANS KURUMU DENETİMİ

Özel Finans Kurumu, bir ticari şirket olması nedeniyle özel denetleme usullerine tabi tutulması ekonomik hayatın getirdiği ihtiyaçlardan biridir. Kamu düzeni ile doğrudan ilgili olan bankacılık faaliyetlerinin kısmen aynen kısmen değişik şartlarla yapan bu kurumların kanun teminatından uzak olmalarının en önemli sonuçlarından biri de TBMM denetiminden uzak kalmalarıdır. Asıl denetim mekanizması yürütme organında ve kurumların kendi içlerinde yer almakla birlikte yasama organının kontrolü de hukuk güvenliği ve politikası açısından önemli ve yararlıdır.

Denetim mekanizmasının kurumlar açısından önemli olmasının sebeplerinden biri de kurumlar ile hesap sahipleri arasında ticaret şirketlerindeki ortaklık ilişkisine benzer bir bağın bulunmaması ve menfaatlerin korunabilmesinin bankalar ve diğer aracı kurumlarda olduğu gibi, ancak hesap sahiplerini koruyan dış denetçilerle mümkündür.

Aksi halde ve mali kuruluşlar sistemi, ekonomide kaynak ve gelir dağılımını etkileyen, enflasyon ve ekonomik durgunluğa yol açan, başarısızlığı dar bir çerçevede kalmayıp bütün ekonomiye bunalım şeklinde yansıyan maliyetli ve riskli bir şirketler grubu haline gelecektir

(Battal,1989;179). Nitekim son yıllardaki banka operasyonları bunun açık bir delilidir.

1.1. DENETİM TÜRLERİ

Denetim, özel finans kurumlarının genel kabul görmüş finansman ve muhasebe ilkeleri ile mevzuat hükümlerine uymalarını sağlamak amacıyla yapılır. Denetim yapan organ iki bölümde incelenmektedir.

1.1.1. İç. Denetim

ÖFK'ların iç denetim organları tarafından yapılan denetimdir. ÖFK'larının iç denetim organları, denetim kurulu, kurul müfettişlerinden oluşmaktadır.

1.1.1.1. Denetim Kurulu

Özel Finans Kurumların statüsü anonim ortaklık şeklinde olduğu için, TTK'nu hükümlerine göre denetçi çalıştırmak zorundadırlar. Ayrıca Müsteşarlık tebliğine göre de ÖFK'larda denetim kurulu bulunması zorunludur. Denetim kurulu üç üyeden oluşur ve TTK. hükümlerine göre görev yaparlar. Tespit ettikleri aksaklıkları Müsteşarlığa ve T.C.Merkez Bankası'na ve genel kurula bildirirler.

1.1.1.2. Kurum Müfettişleri

Hukuki açıdan ÖFK'ların Müfettiş çalıştırma zorunluluğu yoktur. Fakat uygulamada bütün ÖFK'lar Müfettiş çalıştırmaktadırlar. Kurum müfettişleri bankalardan transfer edildikleri ve ÖFK'lar bir çeşit banka oldukları için denetimlerini ÖFK mevzuatı ve bankacılık ilkelerine göre

yapmaktadırlar. Müfettişler Genel Müdür adına denetim yaparlar ve raporlarını Genel Müdürlüğe sunarlar.

1.1.2. Dış Denetim

Kurum dışındaki kamu organları tarafından yapılan denetimdir. Bunlar;

1.1.2.1. T.C. Merkez Bankası

Özel Finans Kurum'larının işlem ve hesapları düzenli olarak T.C. Merkez Bankası tarafından denetlenir. T.C. Merkez Bankası bu denetim görevini ya ÖFK'larda bazı bilgileri istemek ve bazı talimatları vererek bunların uygulanmasını istemek suretiyle veya kendi müfettişlerince ÖFK'ların hesap ve işlemlerinin denetlemesi yoluna gidebilir.

1.1.2.2. Hazine Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı, her zaman ÖFK'larının hesap ve işlemlerini denetlemek yetkisine sahiptir. Fakat bu denetimin nasıl yapılacağı ve kapsamı mevzuatta belirtilmemiştir. Müsteşarlığa bağlı olarak alışan Bankaların Yeminli Murakıpları'na denetimleri yatırmaktadır (Kıvrak,1991;60).

1.1.2.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) "zel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına" ilişkin yönetmelik, 01.01. 2002 tarihinin Resmi

Gazete'de yayınlanmasıyla Özel finans kurumları hesaplarını ilgili kanun gereğince tutmak zorunda olacaklar ve her ay sonu itibariyle düzenleyecekleri bilançolarının kar ve zarar cetvellerinin birer örneğini dönemi izleyen 30 gün içinde BDDK'na gönderecekler.

Buna göre ÖFK'larının BDDK'ya karşı sorumlu olduklarını göstermektedir. BDDK'nın da denetleme yetkisi bulunmaktadır.

1.1.2.4. Özel Finans Kurumları Birliği

Aynı zamanda özel Finans Kurumları Özel Finans Kurumları Birliğinin de denetim altında olduklarını aynı gün Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelik değişikliği maddesine göre Özel Finans Kurumu gerekli finansal tabloların ÖFKB'ne göndermek zorundadırlar. Bu tablolarını, Mart, Haziran ve Eylül ayları sonu itibariyle düzenleyecekler ve dönemi izleyen 45 gün içinde Resmi Gazete'de yayımlamak zorunda olacaklar. Özel Finans Kurumları Birliği kendisine tevdi edilen mali tabloları 15 gün içinde bir bülten halinde yayımlayacaktır.

Özel Finans Kurumlarının yerine getirmek zorunda olacakları bu hükmün, yürürlük tarihi ise 1 Ocak 2002 olarak belirlenmişti. Şimdi bu tarih 6 ay ileri atılarak 1 Temmuz 2002 olarak saptandı (<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/2002-03-07>).

2. BANKA DENETİMİ

Gerek ülkemizde gerek diğer ülkelere finans kesimi, 1990'lı yıllarda gelişme ve büyüme hızını arttırmış, gerek kullanılan teknoloji ve gerekse yaratılan araçlar ve ürün çeşitliliği bakımlardan neredeyse izlenemez bir hızla büyümüştür. Özellikle türev piyasalarının gelişimi, vadeli piyasa işlemlerinin hemen her alan girmesi, bunda çok büyük bir

rol oynamıştır. En önemli rol ise teknolojiye aittir. Türk finans kesiminde bu gelişmeler karşısında geride kaldığı söylenemez. Para ve sermaye piyasalarında bu gelişmeler hemen bütün hukuk sistemlerinde, mevzuatın zorunlu olarak çerçeve mevzuata dönüşmesine yol açmış, piyasalardaki gelişmelerin izlenerek gerekli düzenlemelerin kısa sürede hayata geçirilmesi, oluşturulan bağımsız idari kuruluşlara bırakılmıştır..

Finansal piyasalarda en önemli konu, denetim konusudur. Bu piyasaların yürürlükteki hukuka uygun çalışması ve mali risklerin ortadan kaldırılması ne önemli konu olmuştur.

Son birkaç yıl içinde söz konusu olan banka operasyonları, daha önce sermaye piyasası alanında söz konusu olan büyük bazı aracı kurumların iflasları hem denetimi, mevcut denetimlerin zaaflarını, bu zaafların mevzuatın mı yoksa denetim birimlerinin mi etkin olamamasından kaynaklandığı tartışmalarına yol açmıştır (<http://www.turmob.org.tr>)

Çağımızın önemli hizmet işletmelerinden olan bankalar, şube sayıları ne olursa olsun yerine getirdikleri ekonomik fonksiyon itibariyle karmaşık ve büyük olarak nitelenen organizasyonlardır. Dolayısıyla bu organizasyon yapısı içerisinde zaman zaman işle ilgili, yada insanlarla ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yöneticileri mevcut sorunları çözmek yada yeni sorunları ortaya çıkmasını önlemek için kullanabilecekleri ana işletmecilik fonksiyonlarından biri denetimdir.

Bankalarda denetimin gelişmesi, bankacılıktaki gelişme ile paralellik gösterir. Bankacılığın fonksiyonları arttıkça, denetime daha fazla önem verilmiştir. Günümüzde bankaların, tasarrufları muhafaza etmesi, kişi ve

kurumların tasarruflarına faiz vererek gelir elde etmelerine aracılık yapması, iktisadi politikaların uygulanmasında en önemli aracı kurum olması gibi nedenlerle, bankalar sıkı bir denetime tabi tutulmaktadır.

Denetçiler; bağımsız denetçi, iç denetçi ve kamu denetçileri olmak önemi nedeniyle sıkı bir sınavdan geçirilirler ve denetçi olup olamayacakları konusunda araştırmaya tabi tutulurlar. Bankalar iç ve dış denetime tabi tutulmaktadır. İç denetim kurum içi denetim, dış denetim ise, kamu denetçileri yada bağımsız denetçiler tarafından yapılır.

Ayrıca bankacılıkta etkin gözetim ve denetime ilişkin, uluslararası özelliği bulunan “Basle Komitesi” tarafından temel prensipler oluşturulmuştur. Komite bu temel prensiplerin uygulanması konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır(Takan, 2000;532).

2.1. DENETİM KAVRAMI

Bankalar diğer işletmelerden farklı olarak, hem kendi yapısı içinde hem de kamu yönetimi tarafından iki kademeli bir denetime tabi tutulmaktadır.

Denetim, bir nesne ya da bir birimin, alanında uzman ve bağımsız bir kişi tarafından mali ya da güvenlik ve çevreyle ilgili amaçlar çerçevesinde incelenmesi ve değerlendirilmesidir (Aypek ve Ban,2002;110). Bankaların işlemlerinin kendi yapısı içinde ve kendi üst kademelerine bilgi vermek amacıyla yapılan denetime iç denetim denir. Bankaların ciddi ve etkili bir şekilde kamusal kuruluşlar tarafından yapılan denetimine ise, dış denetim denir.

İç ve dış denetim diyebileceğimiz bu iki kontrol şekli yaptırım yönünden olduğu gibi muhatabı yönünden de ayrıcalık gösterir. İç denetim

sonunda tespit edilen usulsüzlüklerin müeyyidesi, bir görevi kötüye kullanma, sahtecilik veya haksız para edinme şeklinde olmamak kaydıyla disiplin cezalarıdır. Oysa ki dış denetim ile ilgilenen taraf kamu kuruluşları, mahkemeler; yaptırımı da para, işten kovulma veya örgütün kapatılması cezalarıdır.

Bankların denetleme gereksinimi, bu kuruluşların topluma ait kaynakları bünyelerinde toplayabilme imkanından dolayı kazandıkları önemden; kaydi paranın azalıp çoğalmasına, tedavülüne aracı olmaları ve kredi hacmine etki yapma fonksiyonundan kaynaklanmaktadır.

Dış denetim, faiz ve kredi ile mali yapı denetim diye ikiye ayrılabilirler. Faiz ve komisyon denetimi, gerek mevduata ve gerekse kredilere uygulanan faiz, komisyon vb. gibi oran ve miktarlarının yetkili makamlarca tespit edilmiş oranları aşip aşmadığının tespit edilmesini kapsar. Kredi denetimi ise, bankalarca verilen kredilerin kalite ve kantite yönünden kanun ve kararnamelere uygun olup olmadığı, hususlarının araştırmasını ifade eder. Mali yapı denetimi ise, mevduat sahiplerinin paralarını istediği zaman çekebilecekleri bir likidite durumunun muhafaza edilmesi amacını taşır.

Tarihi gelişim içersinde bankaların denetlenmesi sisteminde üç ayrı uygulama görölmektedir. Bunlar;

Denetleme yetkisi hükümetlere,

Bu amaçla kurulmuş bankacılık düzenleme ve denetleme kurumlarına veya,

Merkez bankalarına bırakılmıştır.

Türkiye'de mevduatı koruma konusunda getirilen önlemlerden başka bankaların devletçe denetlenmesini öngören ilk kanun 1936 yılında çıkarılan 2999 sayılı bankalar kanunu'dur. 25.04.1985 tarihinde kabul

edilen 3182 sayılı bankalar kanunu'nda da Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların dış denetim esas olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bırakılmıştır. Bankaların bazı konularda kısmi olarak denetimi TCMB ve Türkiye Bankaların Birliği'ne bırakılmıştır. 18.06.1999 tarihinde kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda bankaların dış denetimi esas olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na bırakılmıştır. Ayrıca ilgili Kanun'la bankaların etkin bir iç denetim sistemi kurabilmesi için bankaların yeteri kadar denetçi çalıştırılmasını zorunlu kılmaktadır (Takan,2000;536).

2.2. DENETÇİ TÜRLERİ

Denetim faaliyetini yürüten, mesleki bilgi ve deneyime sahip, bağımsız davranabilen ve yüksek ahlaki nitelikleri taşıyan uzman kişilere denir. Genel olarak üç gruba ayrılırlar.

2.2.1. Bağımsız Denetçiler

Bağımsız denetçiler, müşterilerine profesyonel denetim hizmeti sunan ve tek başına çalışan uzman kişiler veya bir denetim işletmesinde görevli kişilerdir.

Bağımsız denetçiler yapacakları denetimler, finansal tabloların denetimi, uygunluk denetimleri ve faaliyet denetimleridir.

Bağımsız denetçiler de aynen avukatlar ve doktorlar gibi serbest meslek sürdüren kişiler olup bir ücret karşılığında faaliyet gösterirler .

2.2.2. İç Denetçiler

İç denetçiler, bir işletmede kurmay görevi üstlenmiş kişilerdir. İç denetçiler bağlı bulundukları işletmede iç denetim hizmeti yapan kurmay bölümün üyeleridir. İç denetim amacı, genel olarak organizasyonun yöneticilerine sorumluluklarını etkin ve verimli bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olmaktır.

İç denetçilerin faaliyetleri sonucunda ulaştıkları bulgular doğrudan doğruya o işletmenin yöneticileri ve yönetim kurulları tarafından kullanılır. Bunun yanı sıra, iç denetim kurulunun işletmedeki iç kontrol sistemi ile ilgili olarak hazırladığı rapor bağımsız denetçilerin çalışmalarına ışık tutar. İç denetçiler, bağımsız denetçilerin gerekli gördüğü durumlarda onlara yardımcı olur.

2.2.3. Kamu denetçileri

Kamu denetçileri, kamusal örgütler bağlı olarak çalışan denetçilerdir. Çeşitli Devlet kurumları içinde kurulup örgütlendirilmiş olan bu denetim birimleri kamu ve özel işletmelerin yasalara, yönetmeliklere, devletin ekonomik politikasına ve kamu yararına bağlılıklarını izler ve denetler (Takan, 2001; 539).

2.3. DENETİM TÜRLERİ

Türkiye'deki mevzuata göre, bankaların denetleme türleri ve bu denetlemeleri gerçekleştiren organlar aşağıda gösterilmiştir. Bunlar;

1. İç denetim

- Genel kurulca seçilen denetçiler
- Banka Müfettişleri
- Ortakların denetimi,
- Genel kurulun denetimi ,

- Azınlığın denetimi,
- Yönetim kurulunun denetimi,
- Alacaklıların denetimi.

2. Dış denetim

- Bankaların yeminli murakıpları
- Vergi hukuku (Hesap uzmanı ve maliye müfettişleri),
- T.C.Merkez Bankası
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (Kamu bankalarının denetimine yetkili),
- Türkiye Bankalar birliği,
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişleri.

3. Özel Dış Denetim

- Yeminli mali müşavirler ve
- Özel denetim firmalarıdır.

4.Şeffaf Bankacılık

2.3.1. İç Denetim

İç denetim, yetki uygulama tarz ve sonuçları bakımından dış denetimle büyük farklılıklar gösterir. Denetçiyi tayin eden organ ve denetim tarzı itibariyle üç gruba ayrılabilir. İç denetimde, yapılan denetlemede, genel emredici ve kamu düzenine ilişkin kuralların göz önünde bulundurulmasıyla birlikte, banka yönetim kurullarının çıkardığı yönetmelikler, genel müdürlüklerin yayınladığı genelge ve genel mektuplara ve bankacılık usul ve kurallarına uyulup uyulmadığı üzerinde durulur.

2.3.1.1. Genel Kurularca Seçilen Denetçiler

Genel kurul tarafından, ortaklar arasında veya ortaklar dışında seçilebilir. İç denetimin en yetkili organıdır. Rapor ve gözlemlerini genel kurula bildirirler.

Bankalar Kanunu'na göre, banka denetçileri, bankanın genel faaliyetleri hakkında düzenleyecekleri 3 aylık raporlarında, denetimleri sırasında kusurlu gördükleri işlemler ile ilgili yönetici ve memurlar hakkındaki tespit ve görüşlerini bir ay içinde bankanın yönetim kuruluna gönderirler. Önemli ve özel durumlar ortaya çıktığı takdirde, üç aylık dönem sonları beklemenden raporu verebilirler.

2.3.1.2. Müfettişler

Banka müfettişleri, bankanın genel müdür veya yönetim kurulu tarafından atanmış personeldir. Bir banka müfettişi bankanın şubeleri ve bağlı kuruluşlarını periyodik aralıklarla veya gerekli görüldüğü durumlarda denetler.

Banka müfettişleri istihdam etmeleri bankanın yönetiminin isteğine bırakılmamış, Bankalar kanununda da zorunlu kılınmıştır. 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 9'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasında : “ bankalar, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri Kurumca (BDDK' dır) çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ve risk kontrolü ile yönetim sistemi kurmakla yükümlüdür. Bankaların işlemlerinin ilke ve mevzuatına uygunluğunu denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş çalıştırmaları zorunludur” denmektedir (Takan,2001;543).

Bankalar Kanunu'nca müfettiş çalıştırma zorunlu olduğu gibi bankanın kendi yönetimi içinde müfettiş çalıştırmak bir zorunluluktur.

Ekonomik şartların hızla değişmesi, kanun ve yönetmeliklerin sürekli yenilenmesi, rekabet ortamının çok dinamik ve acımasız olması nedeniyle her an hata yapma olasılığı bulunmaktadır. Nitekim ülkemizde son yıllarda bir çok bankanın fona devredilmesi bunun en açık bir göstergesidir.

2.3.1.3. Ortakların Denetimi

Ortakların denetleme hakkı bankanın ortaklarından biri, birkaçı veya hepsi tarafından kullanılabilen bir haktır. Bu durum TTK ile düzenlenmiştir.

2.3.2. Dış Denetim

Bankaların faaliyetlerinin yasal mevzuata uygun olup olmadığını denetlemek amacıyla, banka dışı ve genellikle resmi makamların yapmakta olduğu denetimlerdir (Şakar,2000;35). Bankalar genellikle kamuya ait fonların oluşturulduğu ve bunların kredi şeklinde, piyasada kullanılmakta olmasıyla dış denetim yönünden çok sıkı bir izlenime tabi tutulurlar. Dış denetimde muhatap kamu kurumları ve mahkemelerdir. Bu denetim sonucunda ağır para cezası, para cezası, hapis şube veya bankanın tamamen kapatılması yaptırımlarının uygulanması bulunmaktadır (Takan,2001;552).

2.3.2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

"22 Haziran 2000 Tarih ve 24087 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve ilgili diğer mevzuatın, Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve Kanunla verilen diğer görev ve yetkileri kullanmak üzere kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun, hizmet birimleri ile

bunların görev ve sorumluklarını düzenlemektir.” Kanunu’nun 1. maddesinde belirtilmiştir.

2.3.2.2 . Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu

Bankalar Kanunu’nun 5. maddesinde Bankaların Yeminli Murakıplarının hak ve yetkileri aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

- Kanun ve diğer mevzuat ile bankalar yeminli başmurakıplarına, murakıplarına ve murakıp yardımcılara verilen görev ve yetkilerin gerektirdiği denetim, inceleme ve soruşturma işlerinin yürütülmesini ve sonuçlandırılmasını sağlamak,
- Bankalar Kanununa tabi kuruluşların varlıkları, alacakları, özkaynakları, borçları, kâr ve zarar hesapları arasındaki ilgi ve dengelerin ve mali bünyeyi etkileyen diğer tüm unsurların tespit ve tahlilini konsolide ve konsolide olmayan esaslar çerçevesinde kuruluşların taşıdıkları risklerin türleri, büyüklüğü, yönü ve kuruluşları etkileme durumu, risk yönetim sisteminin güvenilirliği ile denetim riski dikkate alınmak suretiyle yerinde denetim yoluyla gerçekleştirmek,
- Kuruluşların iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin değerlendirme ve derecelendirme sürecini denetlemek,
- Kurum veri tabanında yer alan ya da denetlenen kuruluşlardan alınan, derlenen ve kendisine tevdi edilen kuruluşların faaliyetleriyle ilgili bilgi ve belgeler ile, ilgili birimlerin tespitlerini değerlendirmek, yapılacak uygulamalar ve alınacak önlemler konusunda önerilerde bulunmak,

- İlgili birimlerden Bankalar Yeminli Murakıpları Kuruluna intikal etmiş bulunan denetim ve inceleme taleplerini değerlendirmek ve sonuçlandırmak,
- Diğer birimlerin de görüşlerini alarak Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulunun çalışma programını belirlemek ve bu program çerçevesinde gerekli görülen görevlendirmeleri yapmak, denetim rehberlerini hazırlamak ve rehberler doğrultusunda denetim süreçlerini belirleyerek denetlemeler yapılmasını sağlamak,
- Başmurakıp, murakıp ve yardımcıları tarafından hazırlanan ve Bankalar Yeminli Murakıpları Kuruluna iletilen raporları, tespitleri ve alınması istenen önlemleri ilgisine göre birimlere ve yetkili mercilere intikal ettirmek,
- Birimlere ve yetkili mercilere intikal ettirilen raporlarla ilgili olarak alınan cevap ve buna ilişkin murakıplık görüşlerini nihai olarak değerlendirmeye tabi tutmak,
- 4208 sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun kapsamında verilen görevleri yerine getirmek,
- Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulunun ana faaliyetine ilişkin çalışmalara destek hizmeti sağlayan Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu Özel Büro Müdürlüğünün sevk ve idaresini sağlamak,
- Görev ve yetki alanına giren konularda, yurtiçi ve yurtdışında meydana gelen gelişmeleri de incelemek ve göz önünde bulundurmak suretiyle, mevzuat ve uygulama ile ilgili her türlü araştırma ve diğer çalışmaları yapmak ve yürütmek, görüş bildirmek ve tekliflerde bulunmak,
- İlgili birimlerle eşgüdüm içinde risk ölçüm ve yönetimine ilişkin olarak Kanun kapsamındaki kuruluşlarca kullanılan model ve teknikleri incelemek ve değerlendirmek,

- Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulunun görev ve çalışma esaslarına ilişkin yönetmelik taslağını hazırlamak,
- Bilgi Yönetimi Dairesinin faaliyet alanını ilgilendiren bilgi ve belgeleri bu Daireye aktarmak,

Kurum Başkanı tarafından verilecek diğer görevleri yapmak ile görevlidir (<http://www.bddk.org.tr/>.)

2.3.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu Denetimi

Sermaye Piyasası Kurulu, 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuştur. Yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanan, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur. İlgili olduğu bakanlık, Başbakan tarafından görevlendirilen Devlet Bakanlığı'dır. Merkezi Ankara'da olan kurulun İstanbul'da bir temsilciliği bulunmaktadır.

Kurul'un temel görevi;

- Sermaye piyasasının güven açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını,
- Tasarruf sahiplerinin yani yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasını

sağlamaktır.

Bağımsız denetim; ortaklıkların ve sermaye piyasası kurumlarının kamuya açıklanacak veya Sermaye Piyasası Kurulu tarafından istenecek mali tablolarının, genel kabul görmüş muhasebe kavram, ilke ve standartlarına uygunluğu ile bilgilerin doğruluğunun ve gerçeği dürüst bir biçimde yansıtip yansıtmadığının, denetçiler tarafından denetim ilke ve kurallarına göre, defter, kayıt ve belgeler

üzerinden incelenmesini ve tespit edilen sonuçların rapora bağlanmasını ifade eder.

2.3.2.4. Kurul Denetimleri Yürütür.

Kurul Başkanı herhangi bir anda denetleme başlatılmasını isteyebilir. Genellikle bir denetim piyasa gözetimi sonucunda ortaya çıkan konularda veya şirket aktivitelerinin takibi sonucunda veya şikayetler sonucunda başlatılır. Kurul'un denetleme ve inceleme yapan uzmanları;

- İşlemlerin yapıldığı yerde inceleme yapma,
- İstedikleri bütün dokümanları kendilerine sunulması ve istenen dokümanlardan bir kopyasını alma,
- Bilgi verecek kişileri çağırarak görüşme yapma

yetkilerine sahiptir.

Kurul denetim için işbirliği içinde bulunduğu yabancı kuruluşlardan ve diğer ülke içi kurumlardan bilgi isteyebilir.

Denetleme Sonucunda Kurul

- Bir yaptırım koyabilir,
- Konuyu kapatabilir,
- Konuyu kanuni takibat yapılmak üzere mahkemeye verebilir,
- Uyarıda bulunabilir.

2.3.2.5. Kurul Koruyucu Önlemler Alabilir

Bunlar;

- Verdiği izinleri kaldırabilir yani geri çeker,
- Zararın tazminini isteyebilir,
- Mahkemeden; varlıkların dondurulmasını isteyebilir,
- Yapılan sermaye piyasası faaliyetini durdurabilir (<http://www.spk.gov.tr/>).

2.3.3. Özel Dış Denetim

Özel dış denetim firmaları ölkemizde T.Merkez Bankası Kanunu ve Sermaye Piyasası kanunu çerçevesinde çalışan bağımsız dış denetleme şirketlerdir. 3568 sayılı yasaya göre çalışan yeminli mali müşavirler tarafından yapılan denetimler, kamu denetim teşkilatı dışında olduğu için özel olarak tanımlanmaktadır. Fakat çalışma düzeni ve sonuçları bakımından ciddi ve yasal niteliktedir (Takan,2001;556).

Ölkemizde özel dış denetimi sağlamaya yetkili kuruluşların bir tablosu bulunmaktadır. Ölkemizde özel dış denetim sağlamaya yetkili kuruluşları sayısı 42 olarak tespit gösterilmiştir.

Tablo1: Bankalarda Bağımsız Denetim Yapmaya Yetkili Kuruluşlar

Adı	Adresi	Tel No.
1 A-1 Yeminli Mali Müşavirlik ve Dış Denetim A.Ş.	Meşrutiyet Caddesi Konur Sokak 59/606640 Bakanlıklar- Ankara	(312) 417 86 54 (312) 425 59 50
2 Anadolu Bağımsız Denetim A.Ş.	Altıyol, Kuşdili Cad. No:12 Kat:2 Daire:145 Kadıköy-İstanbul	(216) 330 28 50 (216) 336 67 17
3 Başaran Nas Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.	BJK Plaza, Süleyman Seba Cad. No:92 B Blok Kat: 9 Akaretler 80680 Beşiktaş- İstanbul	(212) 326 60 60
4 Baylan Bağımsız Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Şair Nigar Sokak 90/703 80220 Şişli- İstanbul	(212) 232 96 66 (212) 225 86 90
5 Cevdet Suner Denetim ve YMM A.Ş.	Büyükdere Cad. Alba İşHani Kat:8 No:67/71 80310 Mecidiyeköy-İstanbul	(212) 213 70 42
6 Akis Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Cad. No:67/71 Alba İş Hani Kat:9 80310 Mecidiyeköy-İstanbul	(212) 213 70 42
7 Değer-D Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Cad. Neutron İş Hani No:119 Kat: 6 Gayrettepe- İstanbul	(212) 211 99 01
8 Denet Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Avni Dilligil Sok. No:6 Mecidiyeköy 80300 İstanbul	(212) 275 96 90
9 Denetim Finans Kontrol Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Şakir Kesebir Sok. No:36 Balmumcu Plaza-4 K:2 D:8 Balmumcu 80700 Beşiktaş- İstanbul	(212) 274 84 37 (212) 272 38 69
10 Denge Denetim Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Akıncı Bayırı Sokak No:26 80290 Mecidiyeköy- İstanbul	(212) 288 72 22
11 Denetim Revizyon Tasdik Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Cad. Yapı Kredi Plaza B Blok Kat:680620 Levent-İstanbul	(212) 339 84 00
12 Denetim Serbest Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Cad. Yapı Kredi Plaza B Blok Kat:580620 Levent-İstanbul	(212) 317 64 00
13 Gözlem Denetim ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş.	Ziya Gökalp Cad. No:16/16 Kızılay-Ankara	(312) 433 03 78 (212) 433 03 80
14 Güçbir Yeminli Mali Müşavirlik ve	Mesnevi Sokak No:14/8 06690 Çankaya/	(312)

	Bağımsız Denetim A.Ş .	Ankara	438 76 96
15	Güney Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Cad. Beyten Plaza No:26 Kat:9-10 34381 Şişli-İstanbul	(212) 315 30 00
16	Gürel Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Caddesi Üç Yol Mevkii 57/2 80670 Maslak/ İstanbul	(212) 286 12 12
17	ICS Bağımsız Denetim Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik A.Ş.	Cumhuriyet Cadd. Dağ Apt. No:10 Kat 3 D:780200 Elmadağ / İstanbul	(212) 232 52 00
18	İHY Denetim Danışmanlık YMM A.Ş.	İnönü Cd. Sümer Sk. Sümko Sitesi M-7 B Blok Işıl Apt.Kat:10 D:43 Kozyatağı/İstanbul	(216) 445 11 94 -95 (216) 372 28 53
19	İrfan Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Kısıklı Alemdağ Cad. No:46/A Kat:2/7 Büyükcamlıca 81180 Üsküdar-İstanbul	(216) 521 41 84
20	Kapital Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Karanfil Sok. No:72 80620 3.Levent - İstanbul	(212) 284 39 00
21	Kavram Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Koca Mansur Sok. No: 139 Şafak Apt. D:5 Şişli- İstanbul	(212) 246 70 71 (212) 246 70 54
22	Kuzey Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Büyükdere Cad. Beytem Plaza Kat:8 34381 Şişli İstanbul	(212) 315 30 00
23	MGI Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.	Levent Cad. Tekirler Sok. No:4 80700 1. Levent/İstanbul	(212) 281 29 29
24	MOD Mali Müşavirlik ve Bağımsız Dış Denetim A.Ş.	Sezenler Sokak No:4/8 06430 Sıhhiye/ANKARA	(312) 231 68 12
25	Rapor Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Nenehatun Caddesi Gülen Apt. No:86 Kat:1 D:5 Gaziosmanpaşa-Ankara	(312) 446 44 24 (312) 448 24 40
26	Rehber Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Hoşdere Caddesi No:184/3 06550 Çankaya- Ankara	(312) 440 67 21
27	Saygın Yeminli Mali Müşavirlik ve Denetim A.Ş.	Kıbrıs Şehitleri Caddesi 1444 Sok. No:8 Sırma Apt. D:5 35200 Alsancak-İZMİR	(232) 464 30 40
28	Tanım Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Otello Kamil Sok. Mert Apt. No:8/6 Mecidiyeköy Şişli- İstanbul	(212) 213 69 96
29	Uzman Yeminli Mali Müşavirlik ve Denetim A.Ş.	Ulus, Ambarlıdere Fatih Sok. No:19/4 Beşiktaş-İstanbul	(212) 358 03 80
30	YKY Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	Üsküp Cad. No: 24/3 Çankaya - Ankara	(312) 468 30

			25 -26
31	Türkerler Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Meşrutiyet Caddesi No:170/9 80050 Beyoğlu-İstanbul	(212) 293 04 06 (3 hat)
32	Sırdas Bağımsız Dış Denetleme ve Mali Müşavirlik A.Ş.	Meşrutiyet Cad. No: 16/8 Kızılay-Ankara	(312) 425 60 55
33	Seçkin YMM ve Bağımsız Denetim A.Ş.	Okul Sokak Altunizade Sitesi B Blok No:3/19 81190 Altunizade-İstanbul	(216) 325 84 42
34	Ulusal Birleşik Bağımsız Dış Denetim-Tasdik ve YMM A.Ş.	Tomtom Mah. Yeniçarşı Cad. Eski Çiçekçi Sok. No:44/4 Beyoğlu-İstanbul	(212) 245 18 75 (212) 244 54 26
35	Consulta Bağımsız Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Kaptanpaşa Mah. Nadide Sokak Anıttepe Sitesi No: 28/2-3 Çiftecevizler Şişli-İstanbul	(212) 320 31 34
36	Işık Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Beylerbeyi, Burhaniye Mahallesi Atilla Sokak No: 12 81210 Üsküdar-İstanbul	(216) 422 52 52
37	Bilgi Denetim Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Bağdat Cad. Hasan Amir Sok. Dursoy İş Merkezi No:4 Kat:3 Kızıltoprak-İstanbul	(216) 348 05 31 (216) 348 05 41
38	Can Uluslararası Denetim A.Ş.	Dünya Ticaret Merkezi Blokları A-2 Bl. Kat:16 No:458 34830 Yeşilköy-İstanbul	(212) 465 65 00
39	Aktan Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.	Vefabayırı Sok. Gayrettepe İş Merkezi No:6 C Blok D:1 Gayrettepe-İstanbul	(212) 274 17 47
40	Arılar Bağımsız Dış Denetim A.Ş.	Yalova Yolu Buttim Plaza Kat:17 No:1655 16250 Bursa	(244) 211 42 27
41	Önder Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.	Necatibey Caddesi Deniz İşhanı No: 58/10 Ankara	(312) 231 37 15
42	Engin Serbest Muhasebecilik Mali Müşavirlik A.Ş.	Yıldız Posta Cad. Dedeman İşhanı No:48 Kat:5 Esentepe-İstanbul	(212) 274 29 45

Kaynak: <http://www.bddk.org.tr/turkce/linkler/denetim.htm>

T.C.Merkez Bankası

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1 Eylül 1931 tarihinde Hükümet'çe kabul edilen Banka Nizamnamesi (Ana sözleşme) 20 Eylül

1931 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde Ziraat Bankası binasında faaliyete geçti. Merkez Bankası günümüzde Ankara Şubesi olarak kullanılan hizmet binasına 1933 yılında taşınmıştı.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 14.01.1971 tarih ve 1211 sayılı Kanunu’nun 4.Maddesinde II. bölüm g bendin de ve III. bölüm a, b ve c bentlerinde denetim ile ilgili temel görev ve yetkileri belirlenmiştir.

a) Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir.

b) Banka, Hükümetin mali ve ekonomik müşaviri, mali ajanı ve haznedarıdır. Bankanın Hükümetle ilişkisi, Başbakan aracılığı ile sağlanır.

c) Banka, finansal sistemle ilgili olarak istenilecek hususlarda Hükümete görüş verir.

d) Banka, bankalar ve uygun göreceği diğer mali kurumlar hakkındaki görüşlerini ve tespitlerini Başbakanlık ile bu kurum ve kuruluşları düzenleme ve denetleme yetkisine sahip kuruluşlara bildirebilir.

Banka, bu Kanunla ve mevzuatla kendisine verilen yetki ve görevlerle ilgili olarak düzenlemeler yapmaya ve bunları uygulamaya, bu düzenlemelere tabi kurum ve kuruluşlar nezdinde bunlara uygun hareket edilip edilmediğini ve kendisine gönderilen bilgilerin doğru olup olmadığını denetlemeye görevli ve yetkilidir.

Banka, bu Kanun ile kendisine verilen görev ve yetkileri, kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır (<http://www.tcmb.gov.tr/>).

2.3.4. Şeffaf Bankacılık

Şeffaf bankacılık, bankaların uluslararası tanımlara göre hesaplarının yer aldığı finansal tabloların (bilanço ve K/Z hesabi gibi) bağımsız dış denetim kurumlarınca denetlendikten sonra ilan edilmesidir. Bankacılık sisteminde gelişmeler, öncelikle mevduat sahiplerine olmak üzere bütün kamu oyunu yakından ilgilendirir. Bu tür bir bilgi aktarımı, hem kamu oyunun bankalara güvenini, dolayısıyla düşük maliyetli kaynak imkanlarını bankalara kazandırır; hem de bankaların uluslar arası bağlantılarını kolaylaştırır.

Bankaların eleştiri konusu yapılan ve şeffaf bankacılık ilkelerine ters düşen uygulamaları banka açısından, aslında en önemli denetimdir. Çünkü mevduat sahiplerinin banka hakkında edindikleri kötü izlenim banka yönetiminin kolay kolay silmesi mümkün değildir. Bu uygulamaların bazıları şunlardır:

Mevduatın şişirilmesi

Aktifleri yapay yükseltme

Nazım hesaplarının bilançonun her iki tarafına eklenilmesi

Belirli dönem giderlerini sonuç hesaplarına aktarmama gibi uygulamalar bulunmaktadır ki banka açısından olumlu olarak görülmesine karşılık aslında birer olumsuzluktur (Yüksel ve Diğerleri,2002;126).

2.3.5. İdari Denetim

Bankaları denetlemeye yetkili kuruluşların dışında başka bir denetim türünde idari denetimdir. 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre genellikle mali yapısı sarsıntı geçirmekte olan veya mevzuata aykırı işlemleri sıkça görülen ticari bankalara, BDDK'nın yönetim kurulu üyesi ve denetçi atama yetkisi bulunmaktadır (Takan,2001;558) .

3. ÖZEL FİNANS KURUMLAR İLE BANKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. BANKALAR VE ÖZEL FİNANS KURUMLARI ARASINDAKİ TEMEL AYIRIM

Bankalar temel faaliyeti fon temini ve kredi dağıtmaktır. Bu faaliyeti yaparken de, belirli bir miktar önceden belirlenmiş faizi esas alırlar. Topladıkları fonlara karşı belirli bir miktar faiz öderler, kullandırdıkları fonlara ise önceden belirlenmiş bir faizle birlikte geri alırlar. Fon kullananlar bu fonu nasıl kullandıkları, kâr edip etmedikleri ve kâr ettilerse ne kadar ettikleri bankayı ilgilendirmez. Banka zarar riskini üstlenmez. Aynı şekilde bankaya fon verenlerde, belirli bir miktar faizlerini esas alırlar. Onlar için de bankanın kâr edip etmemesi önemli değildir.

Özel Finans Kurumların bir çok faaliyetleri banklara benzemektedir. Özellikle bankaları sundukları hizmetlerin büyük bir kısmını onlarda sunmaktadırlar. Ancak temel ayırım noktası, ÖFK'larının fon toplarken ve dağıtırken faizli işlem yapmamaları, kâr/zarar ortaklığını esas almalarıdır. ÖFK'ları riski yani zararı da üstlenen bir yapıya sahiptirler.

Özel Finans Kurumlarını temel felsefesinde İslam da olduğu gibi faizin haram olması ve ticaretin ise helal olmasında yatmaktadır. Yapılan

işe göre elde edilen kâr veya zarar, önceden belirlenmiş koşullara göre yatırımcı ve banka arasında paylaştırılmaktadır. Yani risk birlikte üstlenmektedir. Tasarruf sahibine yatırdığı para için önceden herhangi bir getiri garanti edilmez, ona banka ortağı gibi davranılır ve böylece banka tarafından elde edilen kârdan pay almaya hak kazanır. Bankanın zarar etmesi halinde ise mevduat sahibi de zarardan kendine düşen payı üstlenir (Karapınar,2003;22).

3.2. YASAL DÜZENLEMELER AÇISINDAN BANKALAR İLE ÖZEL FİNANS KURUMLARI ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Yapılan son düzenlemelerle Bankalar ve ÖFK'ları arasında var olan farklılıklar azalmıştır. Ancak ÖFK'ların statüleri gereği halen bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Bankalar, Bankalar Birliği'ne, ÖFK'lar ise Özel Finans Kurumları Birliğine üye olmak zorundadır.
2. Bankalardaki tüm mevduatlar TMSF kapsamındadır. Özel Finans Kurumlarında ise katılıma hesapları güvence fonunun kapsamındadırlar.
3. Bankalar günlük fon ihtiyaçlarını Interbank aracılığıyla sağlama imkanına sahiptirler. Özel Finans Kurumları ise faizi haram kabul ettikleri için Interbank piyasalarında işlem yapmazlar.
4. Bankaların altın dışında varlık alım satımı yapmaları yasaktır. Özel Finans Kurumlarında nakit kredi olmadığı için her türlü varlık alım satımı yapabilirler.

5. Bankalar Interbank işlemleri, repo işlemleri, hazine bonosu ve devlet tahvili alım satım işlemleri yapabilirler. Ancak Özel Finans Kurumları bu tür işlemleri yapmazlar.
6. Bankalar kullandığı bütün krediler üzerinden % 5 oranında Banka Sigorta ve Muamele Vergisi ve % 3 oranında kaynak Kullanımı Destekleme Fonu yükümlülüğü vardır. Özel Finans Kurumları ise kullandıkları fonlar nakit kredi niteliğinde olmadığı için BSMV'ne tabi değildirler.
7. Bankalar BSMV'ye tabi oldukları için KDV'sine tabi değildirler. Özel Finans Kurumları ise alım satımları üzerinden değişik oranlarda KDV'ye tabidirler.
8. Kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki bankalar finansal kiralama işlemi yapamazlar. ÖFK'lar ise finansal kiralama işlemi yapabilirler.
9. Bankalar, ticaret amacıyla gayrimenkul alım – satımı yapamayacakları gibi basılı ve külçe altın gibi kıymetli madenlerin alım – satımı hariç ticaret amacıyla varlık alım ve satımı da yapamazlar. Bu sınırlama ÖFK'lar için söz konusu değildir. Çünkü bu faaliyetler ÖFK'ların esas faaliyetini oluşturur.
10. Bankaların gayrimenkul edinmelerine ilişkin bazı sınırlamalar vardır. Özel Finans Kurumlarında ise bu sınırlamalar yoktur.

11. Özel Finans Kurumları cari hesap ve katılma hesapları ile topladıkları fonlarla iştirak edemezler veya herhangi bir işletmeye sermaye olarak koyamazlar. Bankalarda ise bu tip bir sınırlama yoktur. Bununla birlikte, bankalar da özkaynak tutarlarının belirli bir kısmının üstünde iştirakte bulunamazlar (Karapınar,2003;26).



SONUÇ VE ÖNERİLER

Özel Finans Kurumları, cari hesap ve katılma hesapları yoluyla fon toplayan ve bu fonları belirli ekonomik faaliyetlerin finansmanında ortaklık kurarak, ihtiyaç duyanlara varlık temin ederek veya kiralayarak kullanan ve tüm bankacılık hizmetlerini yürüten kuruluşlardır.

Bankalar ise, asıl faaliyetleri fon toplamak ve fonları kullanmak ve kullandırmaktır. Bankalar, halktan belirli bir miktar faiz karşılığı fon toplarlar. Topladıkları bu fonları, yine belirli bir faiz alarak ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. Ödenen faiz ile alınan faiz arasındaki fark ise kârlarını oluşturur. Bankalar böylece, parası olan ancak yatırım seçeneği olmayan tasarruf sahibi ile parası olmayan ancak, yatırım seçeneği olan yatırımcıyı bir araya getirmiş olur. Bu iki grup arasında köprü vazifesi görürler. Bankalar bu faaliyetlerini yaparken risk üstlenmezler. Yani gelir ve giderleri önceden belirlenmiştir.

Ülkemizde, çeşitli ekonomik ve sosyal nedenlerle 1983 yılından itibaren ÖFK'larının kurulmasına izin verilmiştir. 1999 yılına kadar, bu kurumlar bir yasaya dayanmadan faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1999 yılında ise Bankalar Kanunu kapsamına alınmışlardır. Buna göre ÖFK'lar hakkında gerçek düzenleme 2001 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayınlanan yönetmelik ile yapılabilmektedir. Bu yönetmelikle, ÖFK'lar yeni baştan düzenlenmiş ve kuruluş temelini oluşturulan Bakanlar Kurulu Kararı ve buna ilişkin tüm Tebliğler yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yönetmelik bankalar için geçerli olan bir çok maddesi ÖFK'lar için de geçerli olmaya başlamıştır.

ÖFK'ların tutacakları finansal tablolar hakkında bilgi verilmiş ancak, bunların formatları hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu eksiklikten dolayı ÖFK'ların denetimi bankalara göre daha zor olmaktadır.

Çünkü her ÖFK kendine göre bir formatta bu düzenlemeleri yapmaktadır. Yani bankalarda olduğu gibi Tek Düzen Muhasebe Sistemi bulunmamaktadır.

Bankalar BSMV'ye tabi oldukları için KDV'sine tabi değildirler. Özel Finans Kurumları ise alım satımları üzerinden değişik oranlarda KDV'ye tabidirler. Çünkü bankalar alım – satım işleri ile uğraşamazlar. Ayrıca ticaret için de gayrimenkul edinemezler . Buna karşılık ÖFK'ların asıl faaliyetlerinin temelinde ticaret yapmak, yatırımlara ortak olmak olduğu için normal olarak KDV ödemektedirler.

Bankalar, Bankalar Birliğine üye olmaları zorunlu olduğu gibi, ÖFK'lar da Özel Finans Kurumları Birliğine üye olmak zorundadırlar. Bu iki kurumun birbirlerinden ayrı olarak bu kurumları denetimi altında bulunmaktadır .

Bankaların toplamış oldukları mevduatların hepsi (son çıkan uygulama ile 50 Milyara kadar) **Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu** denetimi altında iken ÖFK fonları Özel Finans Kurumları Birliğinin oluşturmuş oldukları fonun güvencesindedir.

KAYNAKÇA

- ALTINDAŞ Hüseyin, Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Mastır Tezi), Niğde, 1998.
- AYPEK Nevzat ve BAN Ünsal, Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret Terimler Sözlüğü, Gazi Kitabevi, Ankara, 2002.
- BATTAL Ahmet, Özel Finans Kurumları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış), İstanbul, 1989.
- KAHRAMAN Hayrettin, İslam'da Banka ve Sigorta, Nesil Yayınları, İstanbul, 1992.
- KARAPINAR Aydın, Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003.
- KIVRAK Durdu, "Türkiye'de Özel Finans Kurumlarının Uygulaması ve Klasik Bankacılıkla Karşılaştırılması" Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı (Basılmamış Mastır Tezi) Erzurum, 1991.
- KOCAİMAMOĞLU Sururi, Bankacılık Ansiklopedisi, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983.

- MÜLAYİM Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1995.
- ÖZSOY İsmail, Türkiye’de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987.
- ÖZYURT Hasan, Para Teorisi ve Politikası, Derya Kitabevi, Trabzon, 2002.
- PARASIZ İlker, Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, Banksis Yayınları No:82, İstanbul, 2000.
- SEVİLENGÜL Orhan, Genel Muhasebe, Gazi Kitabevi, 6.Baskı. Ankara, 1997.
- ŞAHİNGÖZ Fevzi, Ticaret ve Turizm Terimler Sözlüğü, Tutibay Yayınları, Ankara,2002.
- ŞAKAR Hakan, Genel Bankacılık Bilgileri, Strata Yayıncılık, No:4, İstanbul, 2000.
- TAKAN Mehmet, Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
- YÜKSEL Ali Sait ve Diğerleri, Banka Yönetim El Kitabı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2002.

<http://www.bddk.org.tr>

<http://www.spk.gov.tr>

<http://www.tcmb.gov.tr>

<http://www.turmob.gov.tr>

<http://www.bankaciyiz.biz.tr>

<http://www.tbb-bes.org.tr>

[http://www.hurriyetim.com.tr/haber/2002-03-07\).](http://www.hurriyetim.com.tr/haber/2002-03-07).)